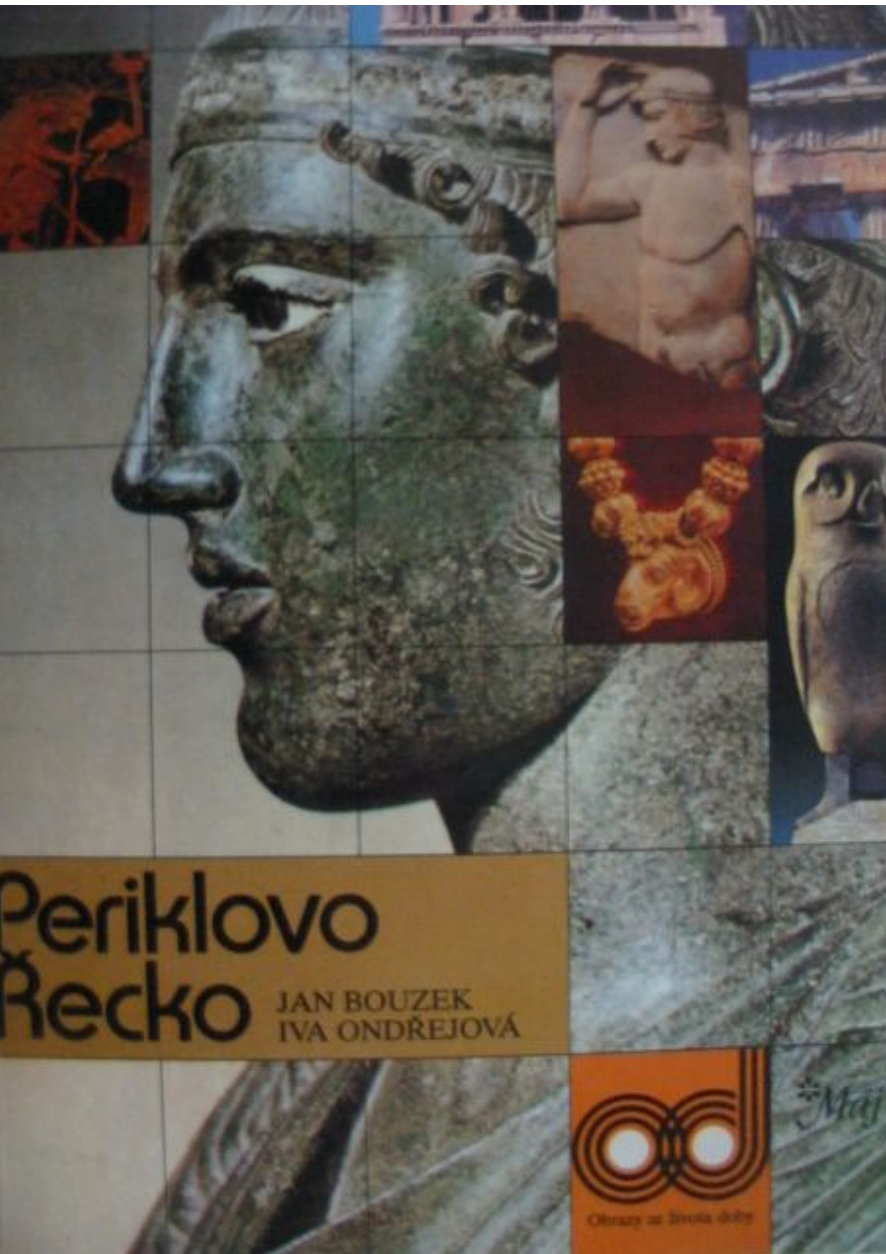

Starověké civilizace Středomoří I.

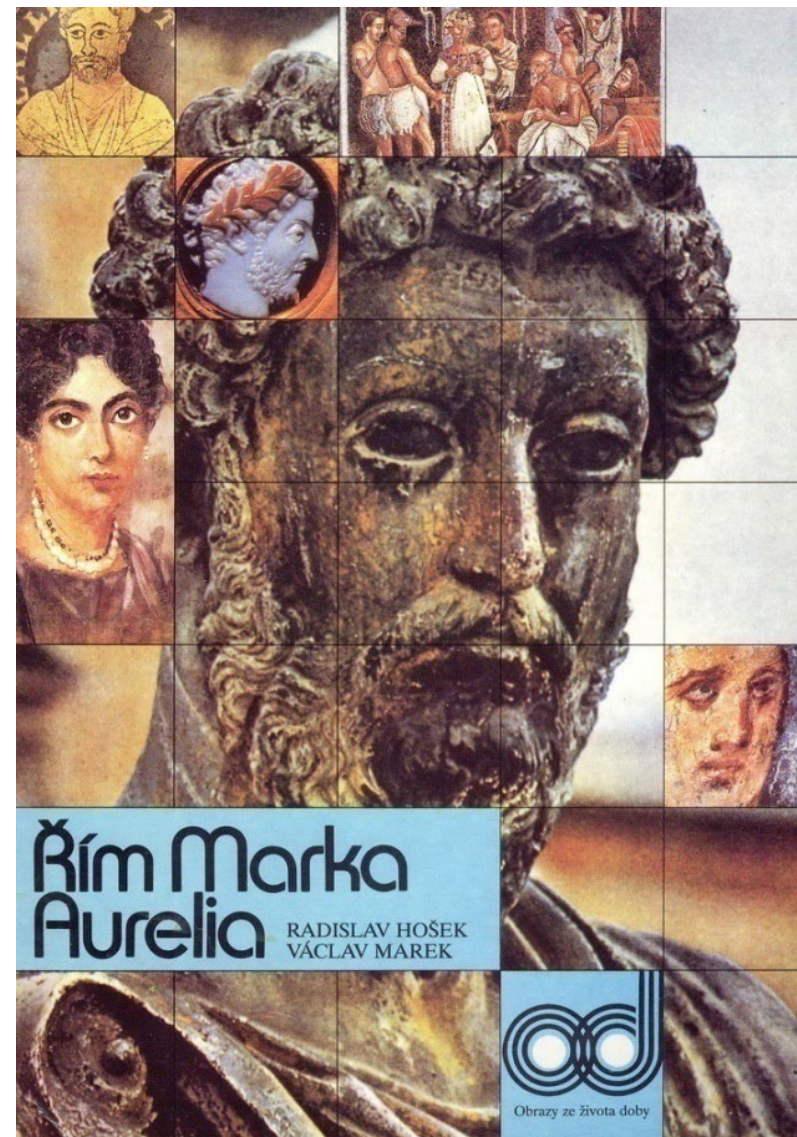

Vymezení

- Epoquey řeckých kultur
- Epoquey římských kultur

Předmět studia
oboru

KLASICKÁ ARCHEOLOGIE

Oblasti vzniku, konsolidace a rozšíření antických civilizací ve Středomoří

Řecký okruh – stará řečtina

Zdroj:
https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1lky_diach%C5%AF#/media/File:MacedonEmpire.jpg

Římský okruh - latina

Zdroj: <http://www.antickysvet.cz/25805n-traianus>

Východní část Středomoří Řecko, ostrovy, Malá Asie

- Území nejstarších egejských kultur
- **Minojská a mykénská kultura**
- Oblast starověkého Řecka a jeho sousedů
- Helénistický svět

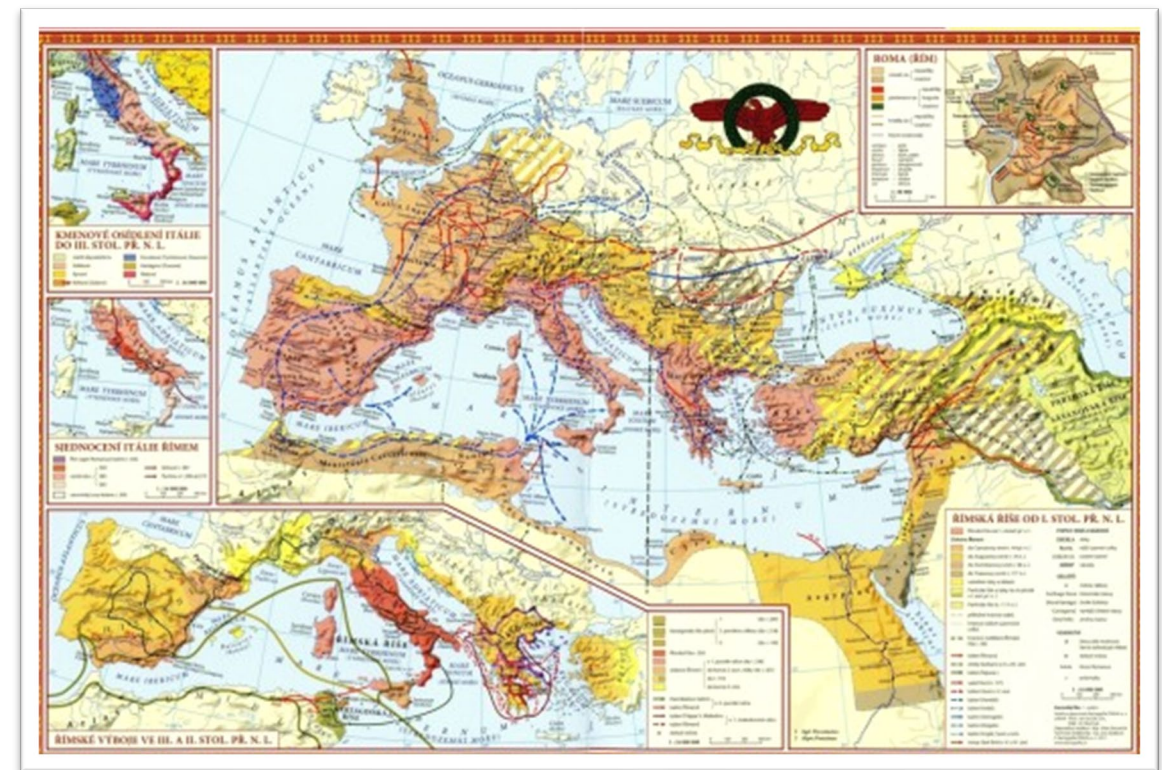

(podle Hölscher 2005)

Západní část Středomoří Řím, Itálie, provincie

Území Etrusků a jiných obyvatel Itálie
Oblast Říma v celé šíři časové i územní

*římská říše, ř-p, limitní, okrajové/ovlivněné/zasažené oblasti

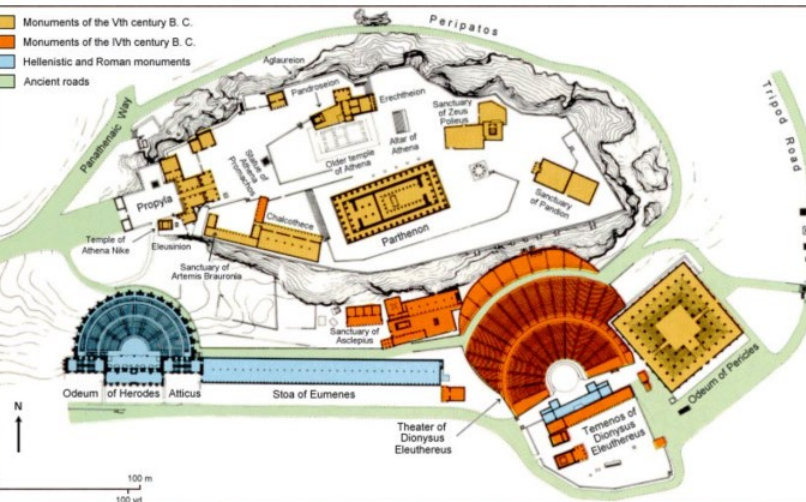

Zdroj: <http://www.gisportal.cz/2012/05/hlasujte-o-mapu-roku-2011-s-gisportalem>

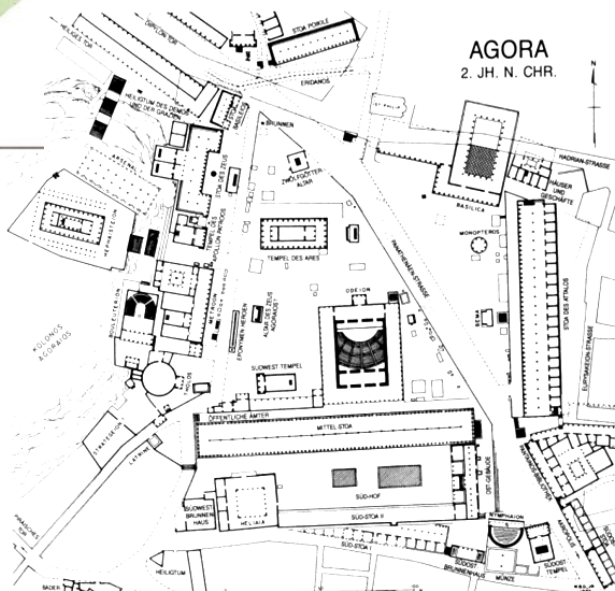
Athény

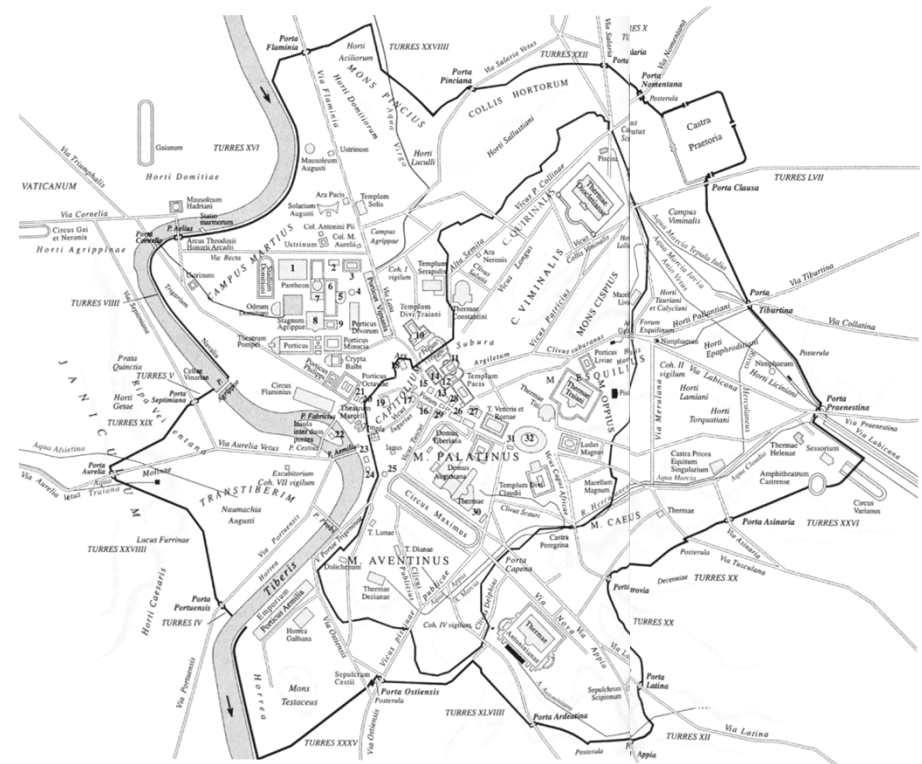
Řím

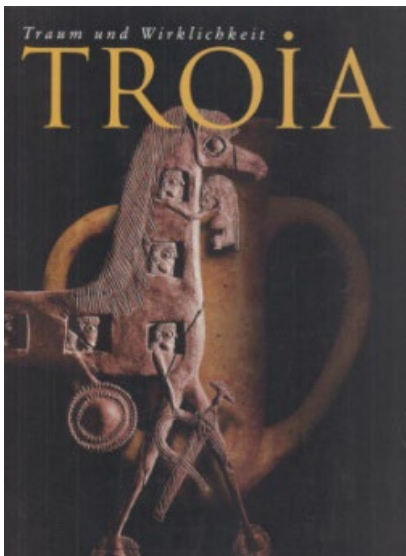
(podle Hölscher 2005)

► 36 Athen. Agora, Plan (2. Jh. n. Chr.)

TRÓJA

Necklaces (top left), earrings (top right) and brooches (bottom) were among the total 61 gold objects from Troy that have been studied

Hair ornaments (top left), a pin (bottom left), necklaces (center) and a torque (bottom right) were among the total 26 gold objects from Poliochni on Lemnos that have been studied by the international team of researchers.

Ilios
Ilium
Truva

Cutaway diagram of the nine periods

- Troy VII (1250-1000 a.c.)
- Troy VI (1800-1250 a.c.)
- Troy V (1900-1800 a.c.)
- Troy IV (2100-1900 a.c.)
- Troy III (2400-2100 a.c.)
- Troy II (2500-2400 a.c.)

Homeric Ilios

Illustration:
Lloyd K. Townsend

Zdroj: <http://classicalwisdom.com/exploding-heinrich-schliemann/>

POMPEJE

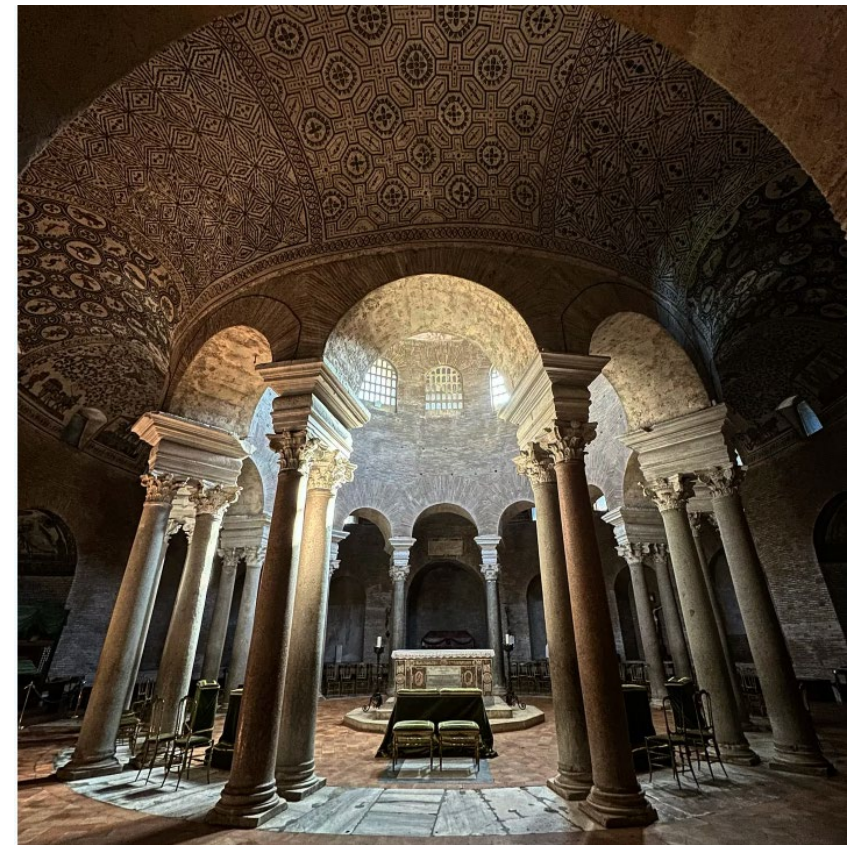
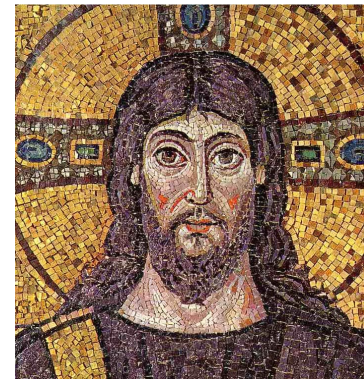
Počátek

- od prehistorie Středomoří (většinou od doby bronzové, případně železné)
- „předřecké“ civilizace východního Středomoří – **minojská a mykénská**
- „předřímské“ civilizace západního Středomoří - **Etruskové**

Konec

- pozdní antika
- přes rané křesťanství
- až po Byzanc (476-1453)
- antickými tradicemi přechází až do současnosti...

Východ (Řecko) - Periodizace

Chronologie		Kreta	Kykladen	Festland		
Hohe	Niedrige					
3100	3100	Frühminoisch	Frühkykladisch	Frühhellenadisch	I	Beginn der Bronzezeit
2700	2700				II	Kreta: Rundgräber der Mesara Kykladen: Marmoridole Festland: Korridorhäuser International spirit in der Ägäis
2200	2200				III	Kykladen, Festland: Zerstörungen Zuwanderungen vom Balkan
2000	2000	Mittelminoisch	Mittelkykladisch	Mittelhellenadisch	III A	
1900	1850				I A/B	Kreta: Alte Paläste, Kamares-Keramik
1750	1700				II	Kreta: Zerstörung der Alten Paläste Errichtung der Neuen Paläste
1675	1600	III	spät	III		
1575	1500	Spätminoisch	Spätkykladisch	Spätellenadisch	I	Festland: Schachtgräber von Mykene Kykladen: Beginn der mykenischen Kultur Thera - Eruption
1490	1450				II	Kreta: Zerstörung der Neuen Paläste (Ausnahme Knossos)
1420	1420				II	Festland: Paläste
1380	1380	III A 1	früh	III A 1	Kreta: Zerstörung und Wiederaufbau von Knossos	
1300	1300	III A 2	III	III A 2	Festland: Mykenische Burgen	
1200	1200	III B	mittel	III B	Kreta/Festland: Linear B	
1060	1060	III C	spät	III C	Ende der mykenischen Palastkultur	
1000	1000	Subminoisch		Submykenisch		

(podle Hölscher 2005)

Doba bronzová

(3000-1000 př. n. l.)

Pevnina – Kyklady – Kréta

Raně-středně-pozdně

heladské – kykladské – minojské

Die griechische Welt in der Bronzezeit

Řecko (doba železná) - tradiční periodizace podle uměleckých slohů

Epochen	Daten	Literatur	Ereignisgeschichte
Klassische Epoche	490/80 – 330/20		
Strenger Stil	490/80 – 450	Tragödie Aischylos, Sophokles, Euripides	490 – 480/79 Perserkriege 478/77 Delisch-Attischer Seebund
Hochklassik	450 – 430	Alte Komödie Aristophanes Historie	Kimón, Perikles
Reicher Stil	430 – 400	Herodot, Thukydides Philosophie Sophisten, Sokrates Platon, Aristoteles	431 – 404 Peloponnes. Krieg
Spätklassik	400 – 330/20		Lykurg von Athen
Hellenistische Epoche	330/20 – 30		
frühhellenistisch	330/20 – 230	Neue Komödie Menander Philosophie	336 – 323 Alexander d. Gr.; Reiche/Monarchien: – Makedonien/Pella <i>Antigoniden</i>
hochhellenistisch	230 – 150	Stoiker, Epikureer, Kyniker Dichtung	– Asien/Antiocha <i>Seleukiden</i>
späthellenistisch	150 – 30	Theokrit, Kallimachos	– Ägypten/Alexandria <i>Ptolemäer</i> – Kleinasien/Pergamon <i>Attaliden</i>

Epochengliederung der Griechischen Kultur

- „Temné“ = protogeometrický (12.-10. stol. BC)
 - Geometrický styl (9.-8. století BC)
 - Orientalizující (8.-7 století BC)
 - Archaické (6. století BC)
 - Klasické (490/80-330/20 BC)
 - Helénistické (330/20 – 30 BC)

(podle Hölscher 2005)

královská
republika

Císařství
/principát

Řím - Periodizace

Doba železná – orientalizující – archaická/královská

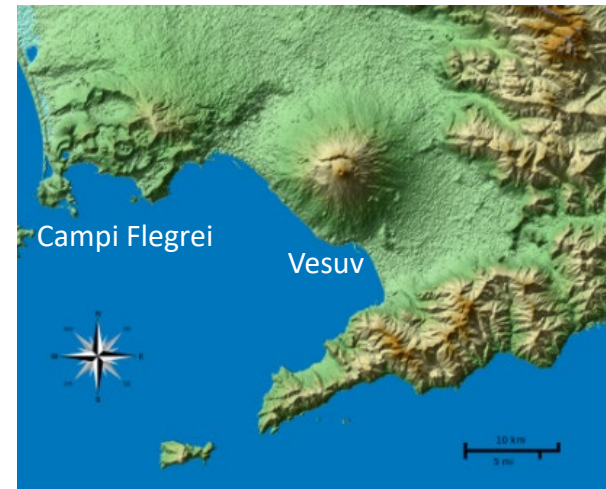
Epochen	Daten	Literatur	Ereignisgeschichte
Früheisenzeit	1000 – 620		
Archaische Zeit	620 – 509		Etruskische Könige in Rom
Königszeit			
Republikanische Zeit	509 – 31		
frührepublikanisch	509 – 367	Ständekämpfe	
mittelrepublikanisch	367 – 202		264 – 241 1. punischer Krieg 218 – 201 2. punischer Krieg
spätrepublikanisch	202 – 31	Fabius Pictor Plautus, Terenz, Ennius Cato, Polybios Cicero, Varro Lucrez, Catull Sallust	149 – 146 3. punischer Krieg 146 Eroberung Korinths 133 „Schenkung“ von Pergamon an Rom Marius, Sulla; Pompeius, Caesar
Frühe Kaiserzeit	31 v. Chr. – 68 n. Chr.		
Julisch-claudisch			
Augustus	31 v. Chr. – 14 n. Chr.	Vergil, Horaz, Ovid, Vitruv, Livius	31 v. Chr. Schlacht bei Actium 27 v. Chr. Begründung des Prinzipats
Tiberius	14 – 37		
Caligula	37 – 41		
Claudius	41 – 54	Seneca, Petron	43 – 44 n. Chr. Eroberung Britanniens
Nero	54 – 68		Partherkriege. 66 n. Chr. Armenien Vasallenstaat 64 n. Chr. Brand Roms
Vierkaiserjahr	68 – 69		
Galba, Otho, Vitellius, Vespasian			
Mittlere Kaiserzeit			
Flavische Dynastie	69 – 96		
Vespasian	69 – 79	Plinius d. Ä.	70 n. Chr. Einnahme von Jerusalem 79 n. Chr. Ausbruch des Vesuv
Titus	79 – 81		
Domitian	81 – 96	Martial, Statius, Quintilian	81 – 89 n. Chr. Germanenkriege
„Adoptivkaiser“	96 – 192		
Nerva	96 – 98		
Traian	98 – 117	Tacitus, Plinius d. J.	101 – 102, 105 – 106 n. Chr. Dakerkrieg 113 – 117 n. Chr. Dakerkrieg
Hadrian	117 – 138	Sueton	Aufgabe der Expansionspolitik. Reisen Hadrians durch Provinzen 132 – 135 n. Chr. Jüdischer Krieg
Antonius Pius	138 – 161		
Marc Aurel/ Lucius Verus	161 – 180 (161 – 169)	Arrian, Pausanias	161 – 166 n. Chr. Partherkrieg 169 – 180 Markomannenkriege
Commodus	180 – 192		

Epochen	Daten	Literatur	Ereignisgeschichte
Späte Kaiserzeit			
Pertinax	193		
Severer	193 – 235	Tertullian, Cassius Dio	
Septimius Severus	193 – 211		194 – 199 n. Chr. Partherkriege 208 – 211 n. Chr. Krieg in Britannien
(Söhne Caracalla u. Geta.) Gegner: Didius Iulianus, Pescennius Niger,	193 – 197		
Caracalla	211 – 217		212 n. Chr. Constitutio Antoniniana
Macrinus	217 – 218		
Elagabal	218 – 222		
Severus Alexander	222 – 235		
Soldatenkaiser	235 – 284		
Maximinus Thrax	235 – 238		
Gordian I u. II	238		238 n. Chr. Beginn neuer Einfälle von nördlichen Feinden (Balkan)
Balbinus, Pupenus	238		
Gordian III	238 – 244	Herodian	
Philippus Arabs	244 – 249		
Decius	249 – 251		Große Christenverfolgung
Trebonianus Gallus, Volusianus	251 – 253		
Aemilianus	253		
Valerian	253 – 261		Partherkrieg 259 n. Chr. Gefangennahme Valerians
Gallien	261 – 268	Plotinos	
Claudius Gothicus, Quintillus	268 – 270		
Aurelian	270 – 275		
Tacitus, Florianus	275 – 276		
Probus	276 – 282		
Carus, Carinus, Numerian	283 – 284		
Tetrarchen (Auswahl)	284 – 312/324		
Diocletian	284 – 305		
Maximinian	285 – 305		
Galerius	293/305 – 311		
Constantius Chlorus	293/305 – 306		
Constantin	306 – 337		
Maxentius	306 – 312		
Licinius	308 – 324		
Spätantike			
(Auswahl)	ab 306		
Constantin d. Gr.	306 – 337		312 n. Chr. Sieg Constantins an der Milvinischen Brücke; 313 Toleranzedikt von Mailand, 324 Alleinherrschaft; Verlegung der Hauptstadt nach Byzanz/Konstantinopel
Constantin II, Constans Constantinus II	337 – 361		
Iulianus Apostata	355/361 – 363		Kurzfristige Restauration der antiken Kulte
Valentinian I Valentinian II	364 – 375 375 – 392		
Theodosius I	379 – 395	Ammianus Marcellinus Claudian, Augustin	Systematische Bekämpfung des Heidentums

dominát

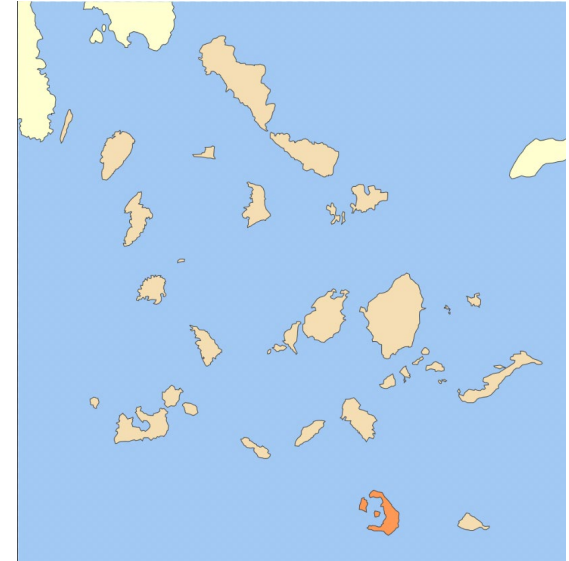
Tektonická činnost ve Středomoří

- Tektonicky velmi aktivní oblast
- erupce sopek, zemětřesení, tsunami
- Etna, Vesuv (stále činná!), Stromboli, Monte Albano, Ischia aj. – supervulkán caldera - Campi Flegrei
- výrazný geologicko-ekologický faktor v této oblasti
- v holocénu docházelo k tektonické činnosti (**Théra, Vesuv**), krátkodobější změna klimatu
- geologické změny vedoucí k dlouhodobějším změnám krajiny a osídlení např. změna vodní sítě, sucho x záplavy, zanášení údolí)
- Menší výbuchy, jako např. Vesuv v r. 79 AD, pak vedly ke zničení jednotlivých měst v jeho okolí (Pompeje, Herculaneum)
- Oblast náchylná k zemětřesení 464 BC, 373 BC aj.
- Hladina moře stoupla od klas. období o 2-3m

Théra = Santorini

- **AKROTIRI** mínojské město na vých. pobřeží **Théry** se zachovalo „minojské Pompeje“ = pohřbené město doby bronzové
- nenalezena těla, ale krásné dochované fresky
- výbuch Théry byl velmi silnou erupcí s globální důsledky (neúroda) na celé severní polokouli (od Irska po Čínu) – datace: 1600 - 1450 př. n. l. , 1560 BC
- Vliv na Středomoří (Egypt, Minojci, Syropalestinská oblast...)

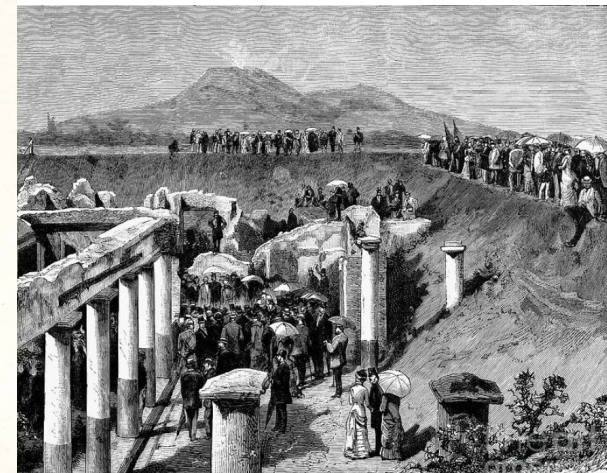
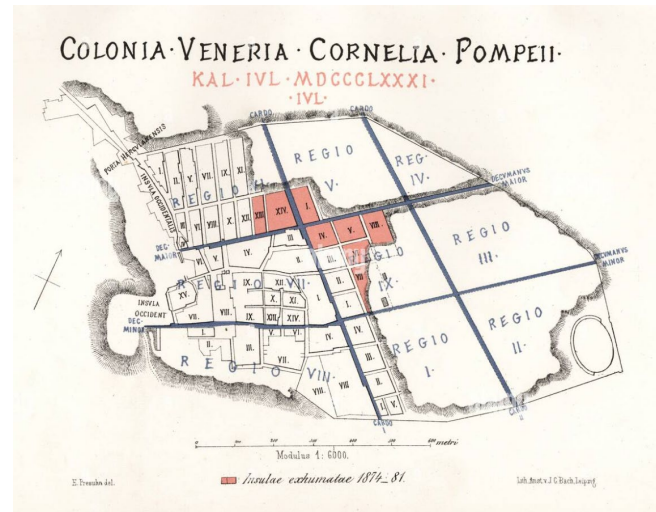
Ausgrabungsstätte von ... © Olaf Tausch

VESUV

Pompeje a Herculaneum

- Menší výbuchy, jako např. Vesuv v r. 79 AD vedly ke zničení jednotlivých měst v jeho okolí (Pompeje, Herculaneum)
- Specifické podmínky měly vliv na zachování včetně antropologického materiálu
- výzkum velmi raný 1738 – Herculaneum
1748 – Pompeje
razily se tunely, „důlní výzkum“, zábava elity a rabování
- skutečný výzkum až **Giuseppe Fiorelli** (1826 – 1896) od r. 1860 systematicky zkoumáno
- Rozdělil město na sektory (insulae)
- Začal metodu tzv. sádrových odlitků v dutinách (těla)

Výzkumy v Malé Asii

- Trója (od 1873) – H. Schliemann
- Halikarnassos (od 1857) – brit.
- Pergamon (od 1878) – Berlín

Pevnina

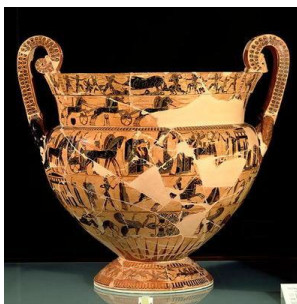
- Mykény (od 1876) – H. Schliemann
- Olympie (od 1875) – DAI
- Delfy (od 1893 – franc.

Ostrovy

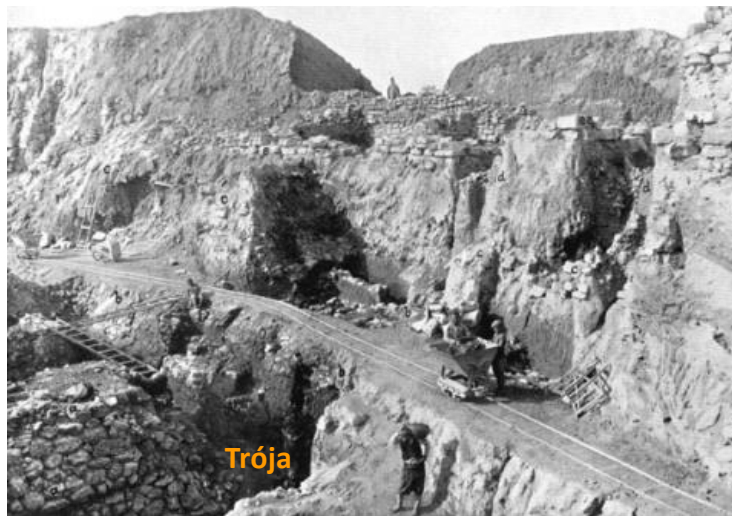
- Samothráké (1873-1875) – rak.
- Kréta - Knóssos (od 1899) – A. Evans

Etrúrie

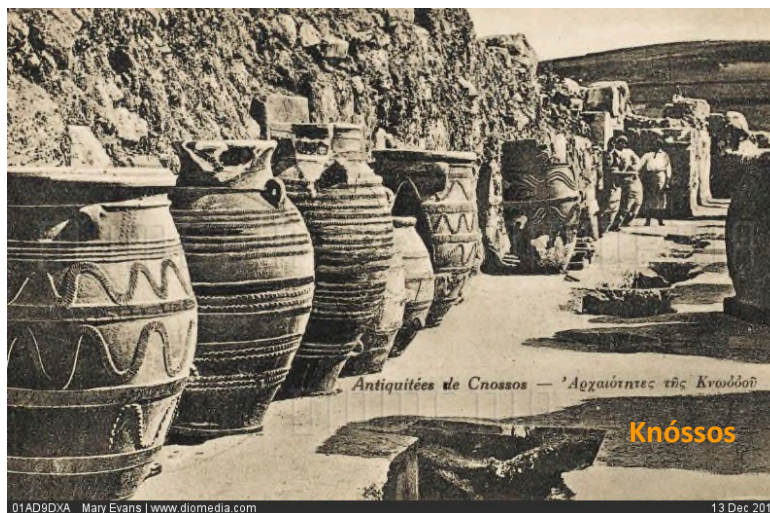
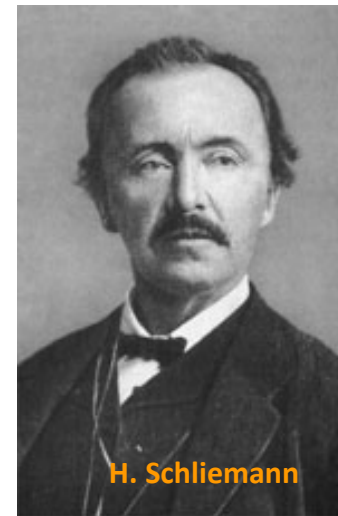
- Zejména nekropole
- Tarquinia, Veje, Populonia
- Banditaccia u Cerveteri

Počátky výzkumů

<https://www.awesomestories.com/asset/view/Schliemann-Excavating-Troy-1872//1>

01AD9DXA Mary Evans | www.diomedia.com 13 Dec 2015

<http://www.diomedia.com/stock-photo-the-excavations-of-sir-arthur-evans-at-knossos-revealed-a-remarkable-set-of-large-minoan-storage-jars-or-pithoi-the-compartments-in-the-floor-were-for-grain-and-produce-an-alternative-explanat-image8442781.html>

<https://victorianweb.org/victorian/history/archeology/14.html>

Počátky výzkumu

Athény

- od r. 1834 na Akropoli
- od r. 1850 Agora v Athénách

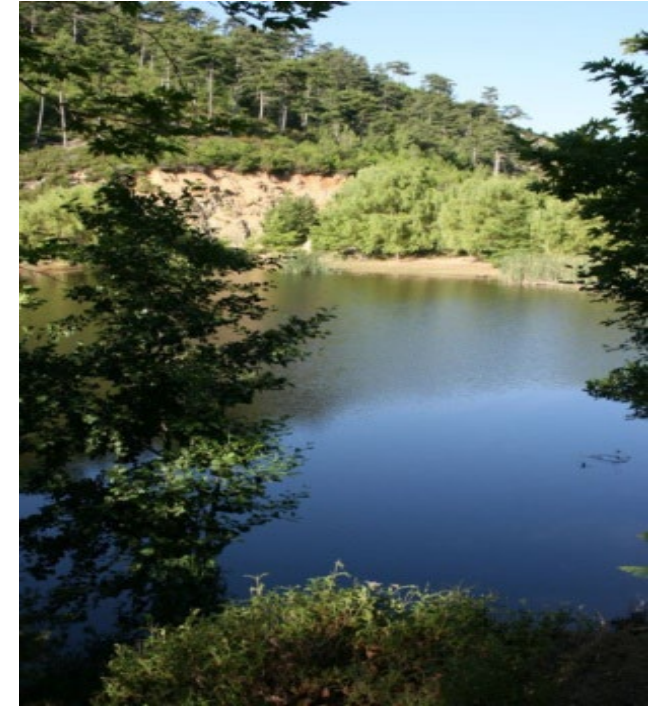
Řím

- Věčné město – život v ruinách – začlenění, respekt
- V druhé polovině 19. stol. byla odkrývána císařská fora
- Po povolení hloubkových výzkumů na Foru odkryl r. 1899 **Giacomo Boni** nejstarší část **Fora Romana** areál archaické svatyně Vulcanalu tzv. Lapis niger a pak i archaickou nekropoli na Foru

Přírodní podmínky východního Středomoří

- podnebí: zimy na horách tuhé, jinak mírné, léta horká a suchá, srážky během pěti zimních měsíců
- tvořeno převážně **vápencovými horami**, členitým pobřežím a více než 3000 ostrovy (**Kréta**, Kyklady, Sporady)
- úrodné planiny obklopené vysokými zalesněnými horami s opadavými stromy
- členitá, špatně průchodná krajina - přirozené překážky (malé množství průsmyků) a úzká údolí
- krajina podporovala vznik menších sídelních jednotek = od hospodářských usedlostí, přes vesnice až po menší nezávislá města - městských států – **polis**
- na řecké pevnině navíc nejsou splavné řeky (v létě místní toky nižšího řádu často vysychaly)
- tyto přírodní podmínky nevhodné pro suchozemskou přepravu – **využití námořní přepravy**

Řím – Apeninský pol.

- Apeninský poloostrov – pohoří **Apeniny** od S-J, Alpy, nejrozsáhlejší nížiny na severu v **Popádí**
- **Splavné řeky** (Pád, Tiber, Arno, Reno aj.), v podhůří Alp i ledovcová **jezera**, v Apeninách i vulkanická
- Kvalitní **zdroje stavebního kamene a mramoru**, kvalitní **hlíny** pro keramiku, **pucolán** (italsky *pozzolana*) – sopečné hydraulické pojivo do malt a betonů = starověký cement, soli
- barevné kovy zastoupeny méně (jeden z důvodů expanze)

Přírodní podmínky - Řím a provincie

- Velmi **rozsáhlé** území (značná část Evropy, Malá Asie, africké pobřeží aj.)
- **Variabilní** prostředí (pouště, hory, lesy, močály...)
- Římané se postupně naučili **adaptovat na dané podmínky**
- využívali **sofistikované technologie – inženýrství** - odvodňování, zavlažování, zásobování vodou (vodovody, kanalizace, mosty, tunely)
- **transport** – nejen po moři, ale i vybudování rozsáhlé **silniční sítě**
- **Extenzivní zemědělství**, které muselo zajistit nadprodukcí pro obživu měst (hnojení, žací stroje, zavlažování, odvodňování, nové plodiny, dovoz obilí a otroků z provincií)
- Římská zahrada (**hortus**) je dokladem kultivace přírodního prostředí a byla součástí každého sídla (domu, villy, paláce) prostor – populární byly zejména soukromé zahrady s peristylem v rámci domů, známy jsou i zahrady a parky otevřené veřejnosti (to převzali od Řeků)

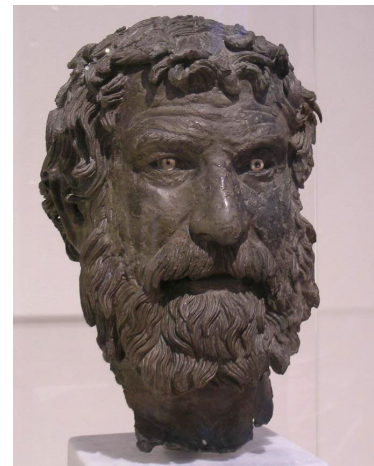
Ekologické změny ve Středomoří

- V důsledku lidské činnosti docházelo k **silnému odlesňování** předpokládá se, že již v klasickém období došlo ke značnému odlesnění krajiny
- vlivem odlesnění docházelo k **erozi sedimentu** a k posunu pobřežní linie o celé kilometry
- vznikaly zde močálovité oblasti, které byly pro život nevhodné a původně prosperující přístavní města – centra obchodu, upadaly
- Například u **Thermopyl**, kde byl dříve úzký průsmyk v místě známé bitvy se linie pobřeží rozšířila o 8 km (300 Spartanů by tuto plochu stěží ubránili).
- Nebo město **Pella** v Makedonii, bylo původně přístavem – dnes se nachází více než 25 km od moře
- odlesněné oblasti začaly být mnohem větrnější a sušší (změna mikroklimatu), což komplikuje zemědělství
- nedostatek dřeva vedl ke stavbě z kamene, což je pro archeologa pozitivní, protože se nám dochovalo více památek
- *Zajímavý též zánik **Olympie** (zemětřesení r. 522, 551 AD..., Alpheios a Kladeos, několik metrů sedimentu - záplavy? tsunami ? – dnes 22 km od moře)

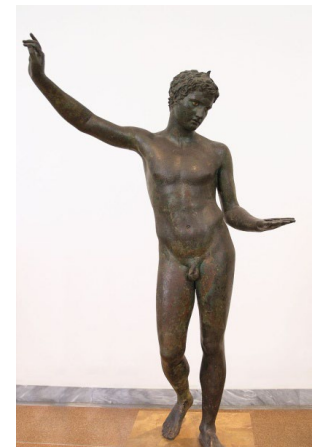

Specifika – podmořská archeologie

- od poč. 20. století rozvoj tohoto odvětví v souvislosti s rozvojem potápění
- Sochy (vyloveny z moře) např. Apollóna z Piombina, mladík od Marathónu, žokej Euboia, Zeus (bronzové sochy jinak přetaveny)
- 1900-1905 zkoumán vrak u Antikythéry
- Vrak lodi z **Uluburunu** pobřeží Turecka (1984-94)
- Výzkum pobřeží Alexandrie (maják aktuálně)

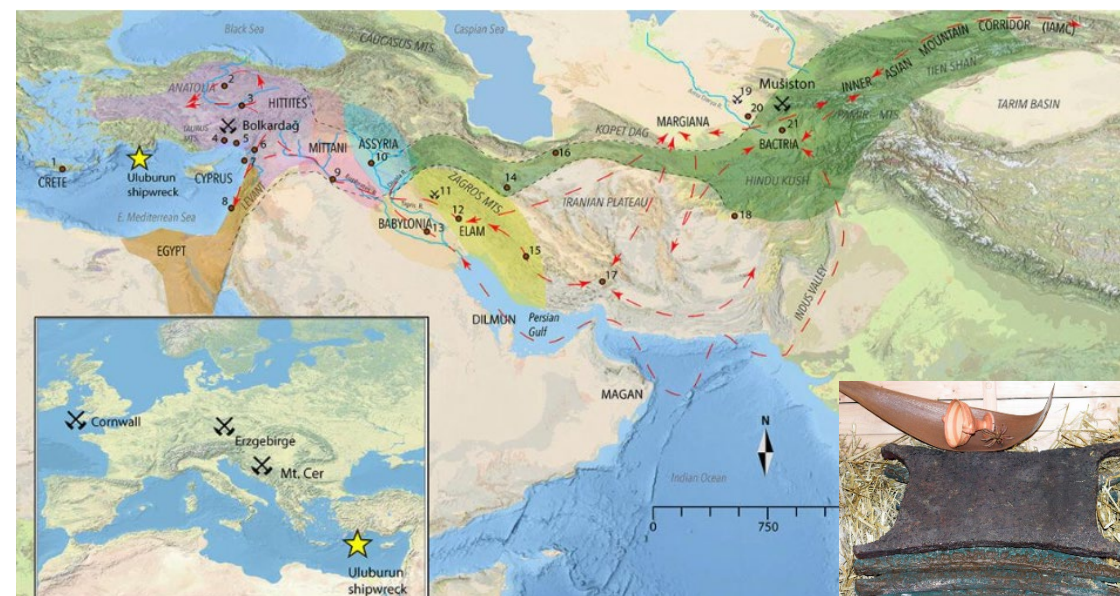
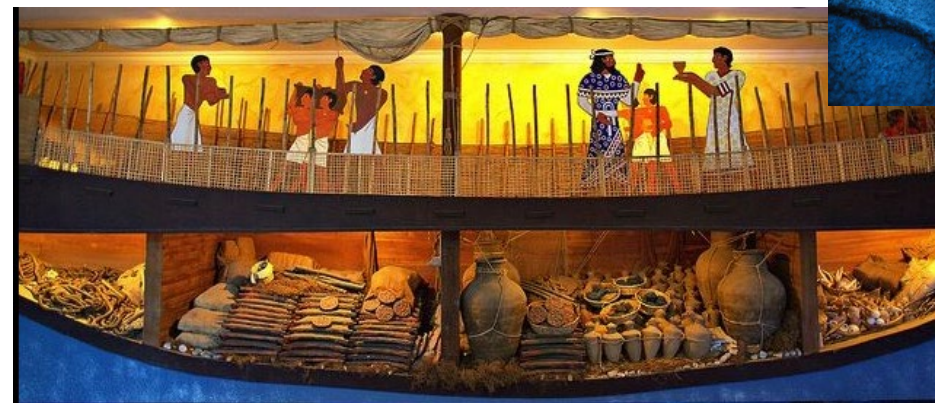

Zdroj:
[http://www.sportovnilisty.cz/jak-je-stare-potapeni-a-jak-se-stalo-sportem/;](http://www.sportovnilisty.cz/jak-je-stare-potapeni-a-jak-se-stalo-sportem/)
<http://www.aquatic7.cz/images/us10.jpg>

Uluburun = vrak z pozdní doby bronzové

- Koncem 14. stol. př. n. l. po r. 1305 – ztroskotala pravděpodobně mykénská loď u výběžku při J pobřeží dnešního Turecka – **Uluburun**, objevena r. 1982 místním potápěčem při hledání mořských hub, výzkum 1984-1994, dnes v Bodrum Maritime Museum
- 15x5 m, až 20 tun - dřevěná loď (libanonské cedry a dub) vyplula z Kypru nebo Levanty a směřovala na nejspíš na ostrov Rhodos (významné překladiště)
- zajímavý náklad – především řadu surovin, artefaktů živočišného původu i luxusních výrobků (10 tun mědi a 1 tuna cínu, určeného pro výrobu bronzu) – info o obchodu a obchodní síti doby bronzové
- Loď ležela v hloubce 44-61 m a zkoumal to Institute of Nautical Archaeology of Texas A&M University (přes 22 000 ponorů, 17 tun artefaktů)
- Geochemické analýzy – Měď původem z Kypru, 2/3 cínu původ z pohoří Taurus a cca 1/3 pochází z JV Uzbekistánu! – 3200 km od místa potopení
- Keramické tzv. kanaánské džbány s pistáciovou pryskyřicí, olivy, olej, 175 ingotů skla, želví krunýře, pštrosí vejce, slonovina a kovové výrobky (šperky, nádoby, zbraně aj.), baltský jantar, ovoce a plody koření (koriandr, černý kmín aj.)
- Zlatí skarabeové se jménem Nefertiti (rovněž sklonek 14. století)
- Královské dary (Mykéňané, posádka snad původ ve Fénicii nebo z Kanánu)

Olivy a olivový olej

- Olivovník evropský
- původně patrně z oblasti dnešního Iránu přes syro-palestinskou oblast do Středomoří (cca 5000 př. n. l.)
- dlouhověké, pomalu rostoucí - nejstarší dochované olivovníky přes tisíc let
- Posvátný strom (Athéna – dar Athénám)
- Velmi houževnatý, nově obrazí i po požáru
- Olivový olej = tekuté zlato (Homér)
- Olivová ratolest = symbol míru a vítězství
- Olivový věnec = odměna vítězům olympijských her

Olivový olej „ropa starověku“

- top vývozní artikl celého Středomoří
- „ropa“ starověku (konzumace, svícení, kosmetika, léčení)
- Monte Testaccio (Řím, 2. stol. – depozit)
- 35 m výška, 1 km obvod, cca 53 mil. kusů amfor

Zdroje kvalitního kamene (stavby, sochy, nádoby)

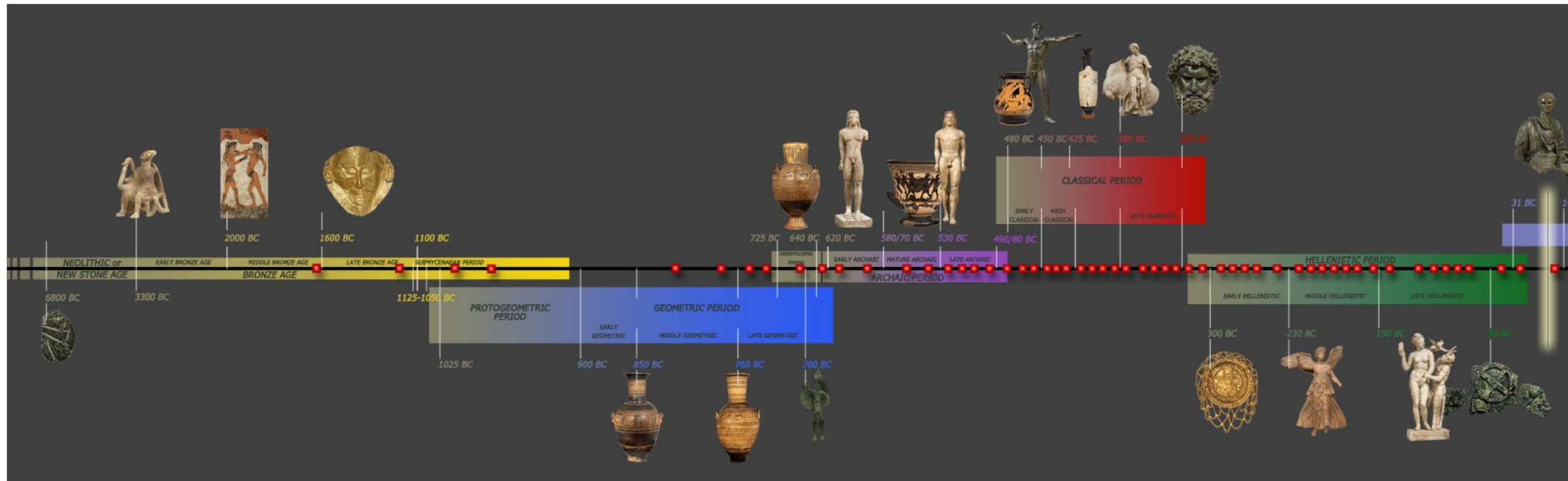
- Středomořská oblast bohatá na zdroje kvalitního kamene – zejména vápence a mramoru (Paros, Naxos x Carrara)
- Zdroje známe od Vitruvia, ale i archeologické doklady těžby – některé lomy fungují dodnes (Naxos)
- *Marmaros* – kámen dosahující vysoký lesk (mramory, porfyr ale i žuly)
- *Póros* – vápenec a vápenný tuf (dobře opracovatelný)

Jiné kameny, než mramory:

- vápenec (Syrakúsy)
- Selenit (Španělsko)
- zelený porfyr (Krokea nebo mys Matapan)
- sopečný tuf

Periodizace

prehistorické – minojské – mykénské – geometrické – archaické – klasické – helénistické

Prehistorie a tzv. kykladské idoly

- podle původu z kykladských ostrovů
- schematizované mramorové plastiky lidských postav
- stojící postavy, tzv. hudebníci, ojediněle hlavy
- Plastiky byly původně zvýrazněné barvami
- datovány do 3. tisíciletí (3300-2000 BC)
- harmonické proporce jednotlivých částí lidského těla – někdy spatřována tradice citu pro ztvárnění lidské postavy a zpracování kamene – typické pro tuto oblast

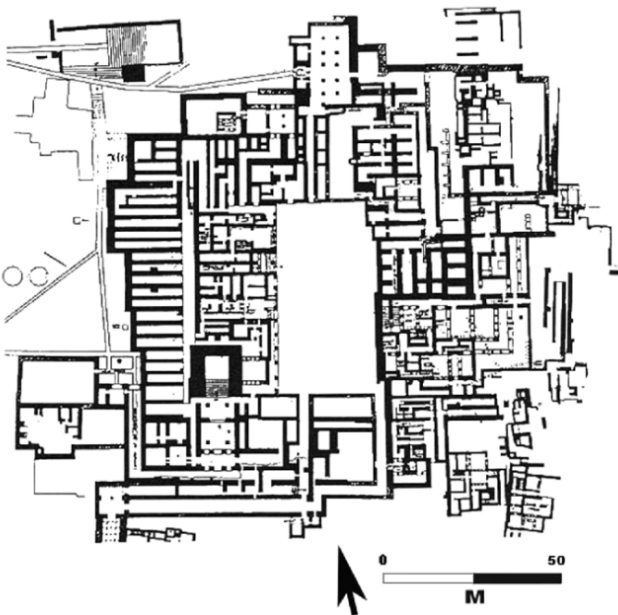
MÍNÓJSKÁ - doba bronzová

- podle mýtického krále Kréty Mínoa (hybrid Mínotaurus, Daidalos...) nazval A. Evans
- Periodizace: od časně (3200-2700 BC), středně minojské (2700-1900 BC), přes první/starší paláce (cca 1900-1700 BC) a druhé/nové paláce (cca 1700-1450 BC) do pozdního/post-palácového období (cca 1450-1100 BC), výbuch Théry cca 1560 př. n. l.
- mezi Egyptem, Předním východem a Řeckem
- v starším období silné vlivy Egypta, pozdním období z řecké pevniny
- hornatý ostrov s piniemi a příhodným pobřežím pro lodě a příhodným klimatem
- horká léta, mírné zimy, malé množství srážek – cisterny (sedimentační)

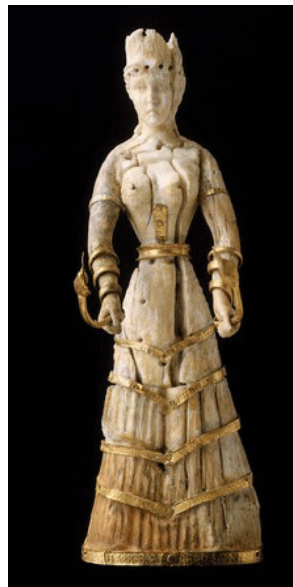
MÍNÓJSKÁ - doba bronzová

- Civilizace nevzniká u řeky, ale na hornatém ostrově – kromě Mesary nejsou nížiny
- Pěstování pšenice, olivy, víno a pastevectví – stáda ovcí – vlna a látky, rybolov
- Thalaskracie (θαλασσοκρατία) = vláda nad mořem (Féničané, Janov, Benátky)
- Příhodné pobřeží – ovládali moře (rybolov, ochod, mocensky a vojensky, potírali „piráti“ – nadvláda např. nad Athénami – placení)
- Látky a barviva – šafrán a purpur (pionýři v jeho produkci z ostranek (královský atribut) – výrazný vývozní artikl)
- nejvýznamnější lokality s typickou zástavbou tzv. paláce (Knossos, Faistos, Malia, Chania, Zakros, Gournia) – **Arthur Evans 1900**
- **paláce=sídla** elity (labyrint) kolem nádvoří, společenské prostory, trůnní sál, svatyně, obytné, rezidenční a skladovací prostory – pithoi, absence obranných prvků a opevnění, až 5 pater) – typické je použití sloupů

MÍNÓJSKÁ doba bronzová

- první dlážděné cesty, splachovací toalety + odvodňovací kanály
- výraznější umělecké projevy hlavně fresky a nástěnné malby
- jsou známy zejména z tzv. **palácového období** od 2. tisíciletí BC - Knóssos, Mallia, Faistos, Zakros...
- fresky a nástěnné malby: motivy ze života, významná ταυροκαθάψια **taurokathapsia**, mořské motivy, ceremoniály, průvody
- motiv býků a rohů velmi typický, nalezeno v paláci opakovaně stejně jako symbol dvojbřité sekyry – **labris**
- Tzv. **hadí bohyně, zoomorfni rhyta** – o náboženských představách příliš nevíme – kult bohyně plodnosti předpoklad
- kromě palácových svatyní neznáme chrámy, organizace festivalů a rituálů
- obřadní místa v krajině (jeskyně, hory, vrcholy, posvátná místa vzdálená lidským sídlům)
- doklady lidských obětí – JUKTAS/ANEMOSPILIA (17-18 let chlapec u oltáře s Fe nožem – oběť?)

MÍNÓJSKÁ

- podobně jako faraoni soustředili minojští vládci politickou a náboženskou moc
- centrální palácové hospodářství (písmo k agendě – lin. písmo A, sklady, řemeslnické areály)
- neuvěřitelní při zpracování kovů a nových technologií „Taiwan té doby“
- umělecké výrobky ze zlata, kovů, drahých kamenů (pečetě, nádoby aj.)
- keramika (starší vasiliská keramika a mladší tzv. kamarské zboží)
- není příliš mnoho vojenských motivů, vyhýbali se glorifikaci zbraní x mykénská kultura

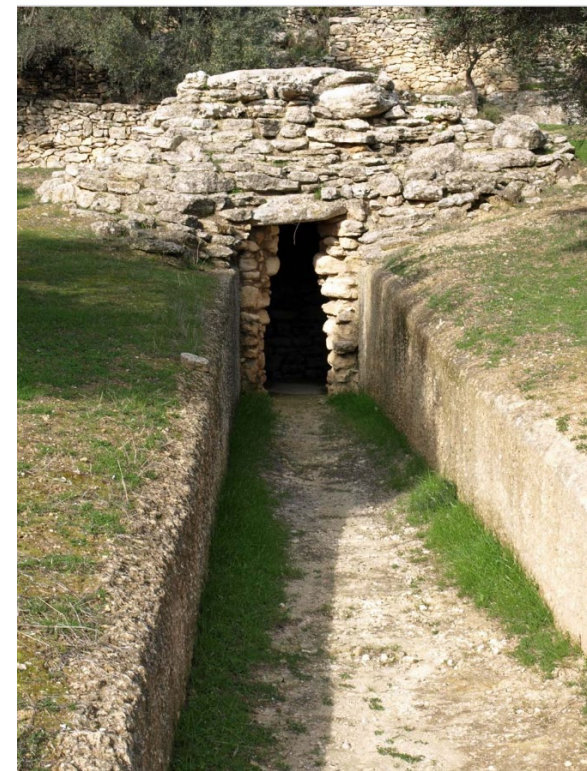
Pohřební ritus minojské kultury

- od neolitu převažují kostrové hroby často do jeskyní a skalních úkrytů
- později v době bronzové mrtví ukládáni do samostatných hrobů s výbavou (kamenné vázy, pečtidla, šperky z drahých kovů), často ve skrčené poloze
- pohřbívání do společných (rodinných) hrodek, osuária

Minojská pohřebiště

- typické je subterénní a kolektivní pohřbívání
- komorové hrobky – většinou pravoúhlé a zahloubené s kamennou konstrukcí
- objevují se ale i samostatné hroby

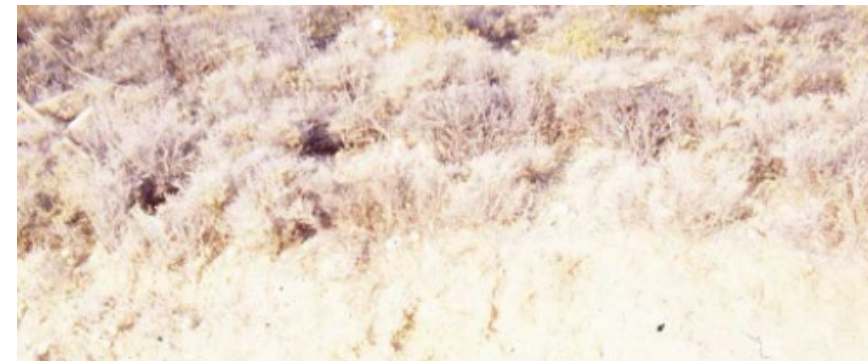

Pohřební rítus minojské kultury

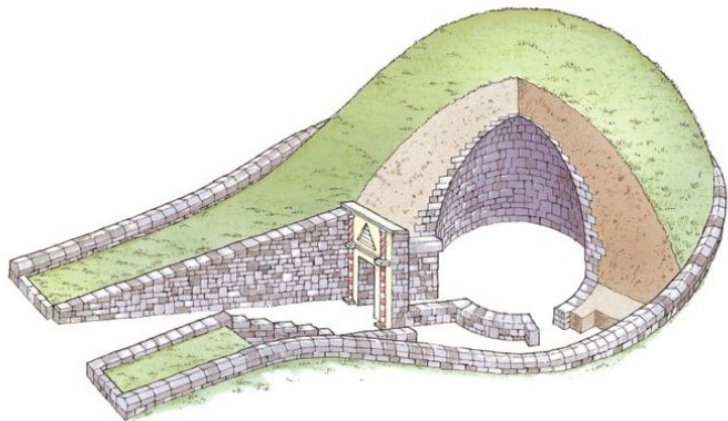
- někdy do hliněných nádob – **pithoi** nebo do **sarkofágů** či **larnaků** skříňkové a **hlavně vanové**
- larnax = hliněné (terrakotové) schránky podobné sarkofágu
- pohřební rituál na sarkofágu z Hagia Triada (obětování býka, hra na lyru, úlitba atd.)

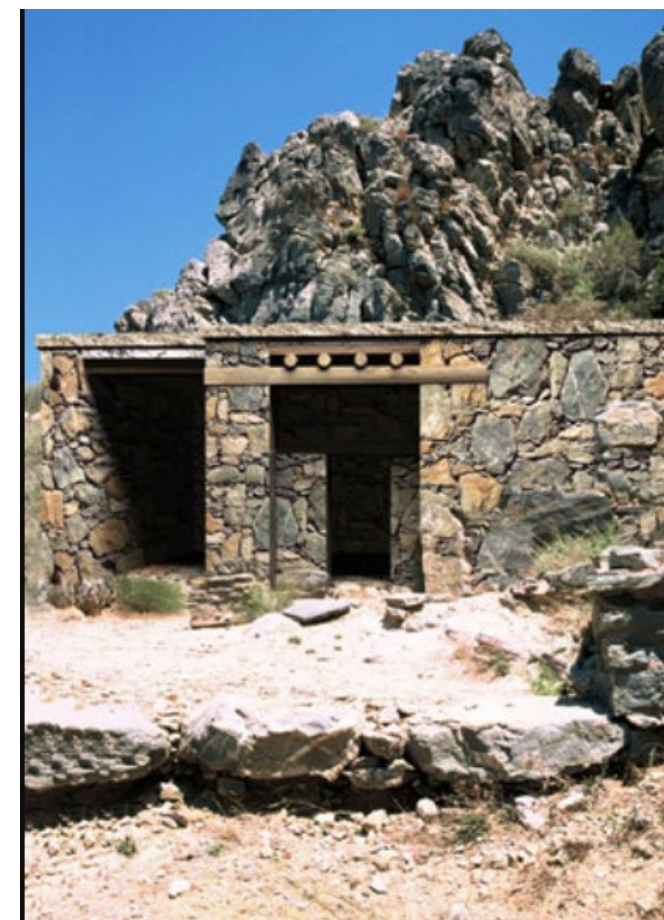
Larnaky a tzv. vanové sarkofág

Kruhové komorové hrobky (tholy) s dromem

- V 15. stol. př. n.l. změna pohřebního ritu pravděpodobně v souvislosti s příchozími Mykéňany
- tholos a šachtové hroby podobné těm v Mykénách

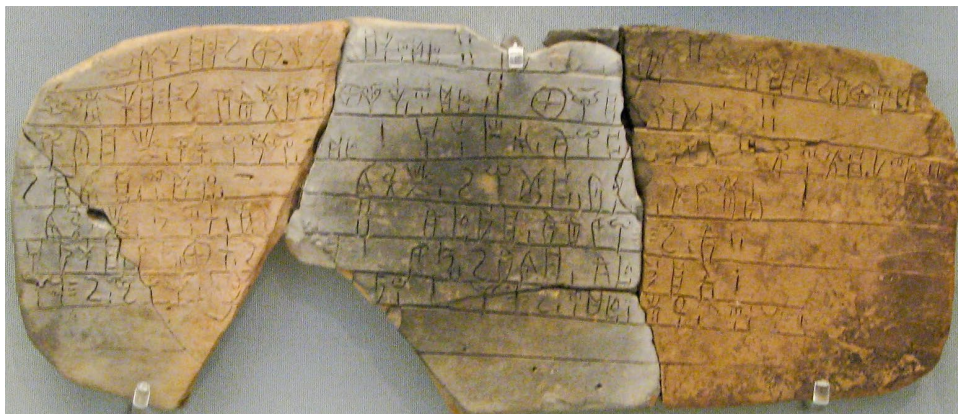
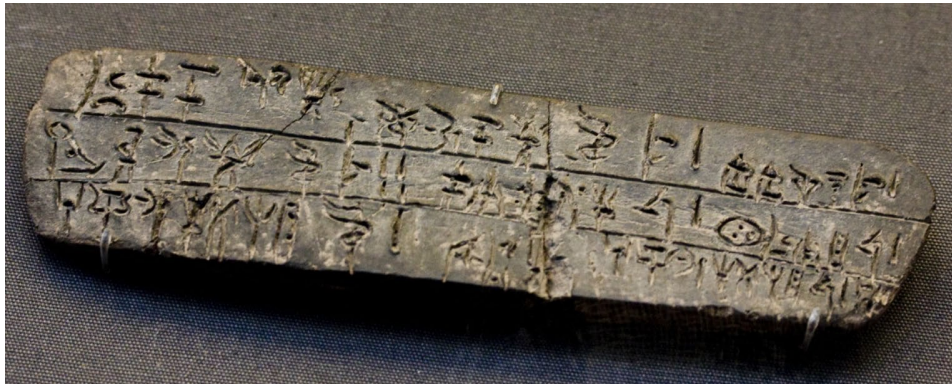
PÍSMO MÍNÓJSKÉ KRÉTY (2500-1450 BC)

- Nejstarší **krétské hieroglyfické** písmo, převzato patrně od Egypťanů, měli s nimi velmi intenzivní vztahy
- **lineární písmo A** – zaznamenávají stejný jazyk (mínojštinu)
- Tento jazyk zatím není nerozluštěn – neindoevropský podobně jako sumerština nebo etruština
- Hliněné destičky, pečetidla s nejstaršími nápisy („kreditky“ starověku), archív hliněných destiček našel A. Evans v Knóssu
- tzv. disk z Faistu (1908 – ještě jiný typ písma, než obě předchozí) – kolky

Lineární písmo B

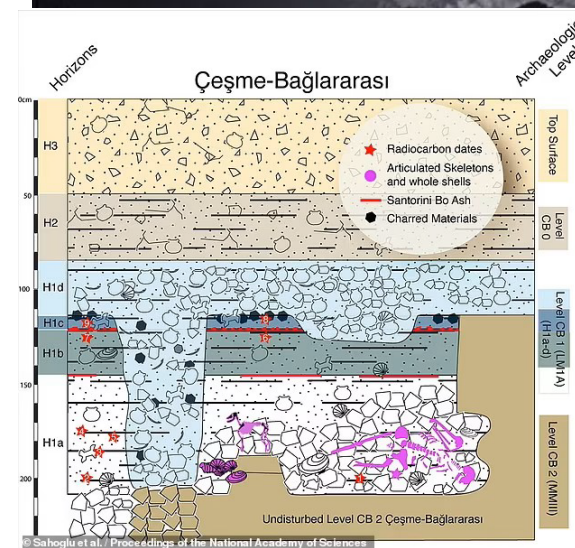
- archaická forma řečtiny, slabičné písmo (ideogramy), vyluštil 50. léta 20. stol. Michael Ventris a John Chadwick
- na MU byl světový specialista prof. Antonín Bartoněk (skripta)
- tabulky s písmem nalezeny v Knóssu (Kréta) + Pylu, Thébách a Mykénách (Řecko)
- **14.- 12. století př. n. l.** v pozdně mykénském období – předcházelo abfabetu o několik století

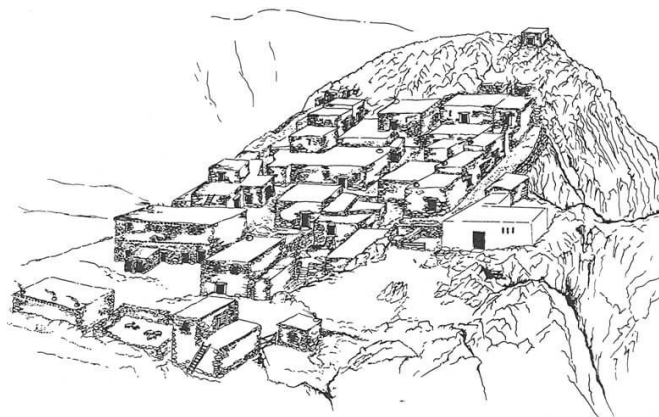
𐀀	𐀁	𐀂	𐀃	𐀄	𐀅	𐀆	𐀇	𐀈	𐀉	𐀊	𐀋	𐀌
a	da	ja	ka	ma	na	pa	qa	ra	sa	ta	wa	za
𐀍	𐀎	𐀏	𐀐	𐀑	𐀒	𐀓	𐀔	𐀕	𐀖	𐀗	𐀘	𐀙
e	de	je	ke	me	ne	pe	qe	re	se	te	we	ze
𐀚	𐀛		𐀜	𐀝	𐀞	𐀟	𐀠	𐀡	𐀢	𐀣	𐀤	
i	di		ki	mi	ni	pi	qi	ri	si	ti	wi	
𐀥	𐀦	𐀧	𐀨	𐀩	𐀪	𐀫	𐀬	𐀭	𐀮	𐀯	𐀰	𐀱
o	do	jo	ko	ma	no	po	qo	ro	so	to	wo	zo
𐀲	𐀳	𐀴	𐀵	𐀶	𐀷	𐀸		𐀹	𐀺	𐀻		
u	du	ju	ku	mu	nu	pu		ru	su	tu		

Vlny ničení a zánik minojské civilizace

- kolem 1700 př. n. l. většina prvních paláců zničena ohněm (zemětřesení? útok?)
pak znovu vystaveny a monumentálnější
- výbuch Théry (1628, 1600, **1560**, 1450?) – **tsunami** – ochlazení, neúroda
- opět se obnovily paláce – novopalácové období – nadvláda Knóssu
- pak ještě obnovení paláců a osídlení, ale nikdy již nedosáhli takového rozsahu
- **1450** př. n. l. další vlna ničení paláců, měst i venkovských sídel pod nadvládou **Mykéňanů**
- nové pohřební zvyky, umělecké formy i nové písmo (lineární písmo A)
- Krétu hodně zasáhly útoky mořských národů na sklonku doby bronzové - **1200 př. n. l.**
- obyvatelstvo si vybíralo extrémní polohy v horách a přežívali až to tzv. subminojského období (11. stol. BC)

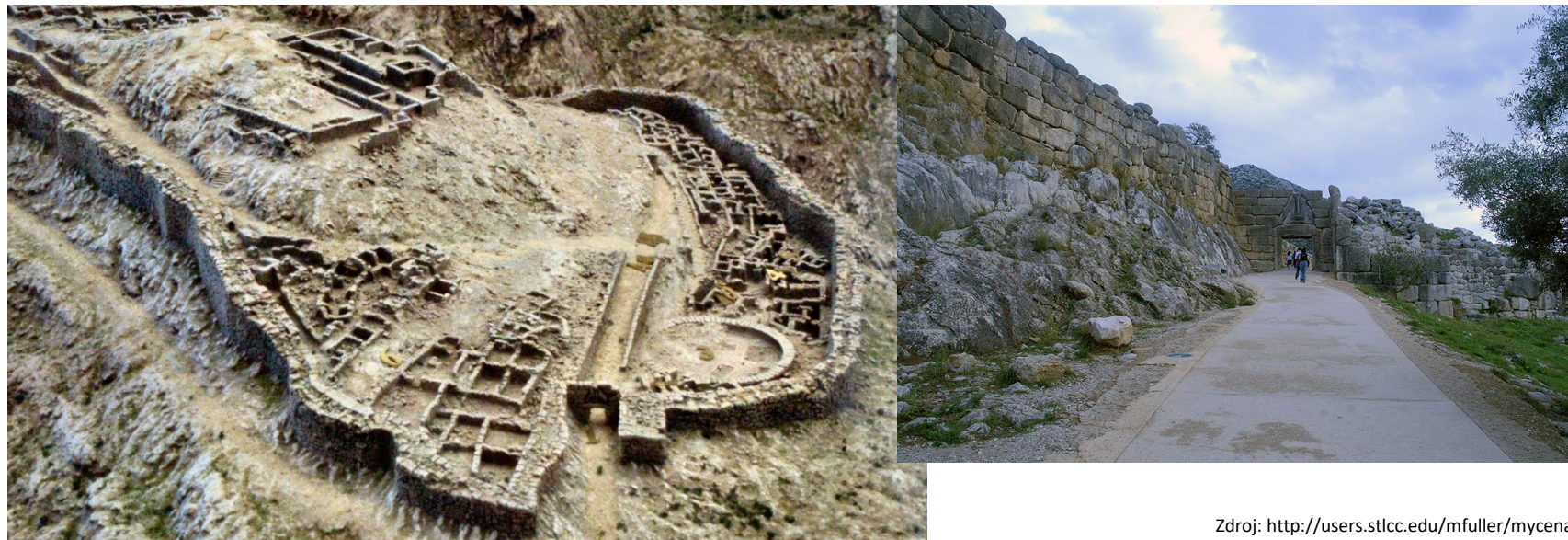
Karfi pohoří Dikti (1100 m. n. m)

MYKÉNSKÉ období = doba bronzová

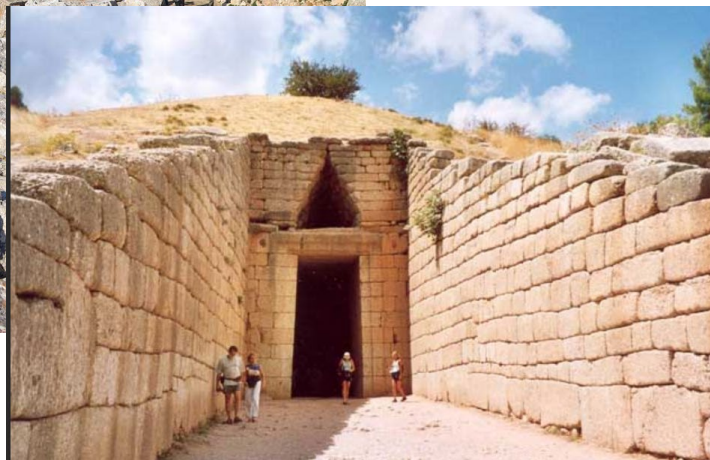
2000/1600-1200/1100 BC

- Mykéňané (Achájové) – indoevropský kmen, přišli do kontinentálního Řecka z Balkánu, kol. 2000 BC)
- Achijawá – kmen zmíněný i v chetitských pramenech
- Národ pastevců a válečníků (Thesálie, Boiotie, Attika, Argolida a Messenie) – postupně mořeplavci a obchodníci
- Na obchodních trasách si některé postupně získali panovníci moc a podrobili si sousedy - střety
- Silně opevněné sídelní areály s paláci (Mykény, Tíryns, Pylos) a masivní obrannou zdí
- Nebyla zde téměř známa velká kamenná plastika, jen štukové reliéfy malované podobně jako fresky
- Kamenný reliéf je vzácný např. ikonická tzv. Lví brána v Mykénách

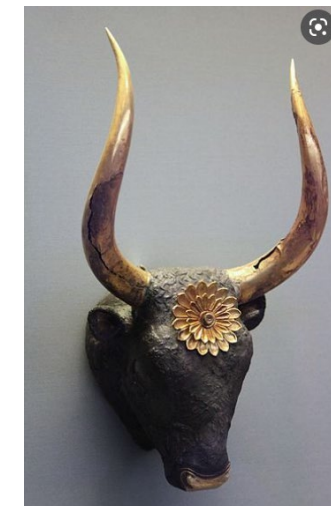
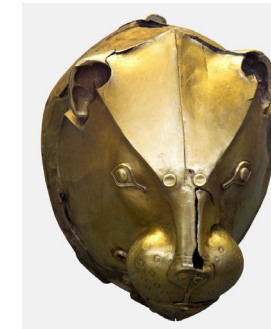
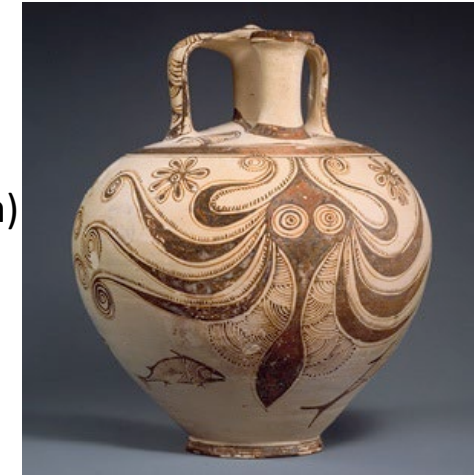
Pohřbívání v době mykénské (1600-1200/1100 BC)

- Šachtové hroby nejznámější Mykény okruh A, B – H. Schliemann (1874-1876)
- Komerové hrobky a tholy např. hrobka zvaná **Átreova pokladnice** s nepravou klenbou
- Hrobky vládců a jejich rodin – **(w)anax** (vrchní válečník, člen majetkové aristokracie, vrchní kněz)
- Obrovské bohatství – projevuje se v hrobech (předměty z drahého kovů – toreutika a zlaté masky)
- Řemeslníci (práce s kovem) a zemědělci, obchodníci a otroci (většinou váleční zajatci)

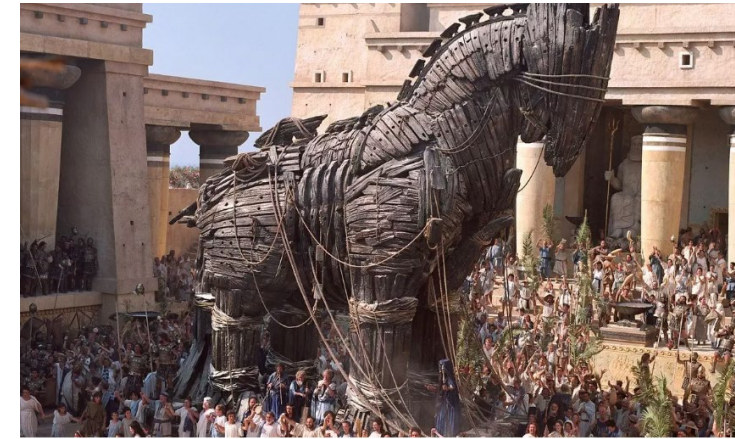
MYKÉNSKÉ období (1600-1200/1100 BC)

- Válečníci, námořníci, piráti a obchodníci – nejprve pod vlivem Mínojců (luxusní předměty hroby v Mykénách)
- Pak převzali vládu nad mořem i pevninou a dokonce zakládali první kolonie
- Předměty z kovu (šperky, zbraně, pečtidla, toreutika – zoomorfní obřadní nádoby tzv. rhyta)
- Keramika zdobená figurálními (válečníci, lov, votivní scény), florálními i zoomorfními motivy
- Drobná hliněná figurální plastika, předměty z drahých kamenů (např. křišťálu)

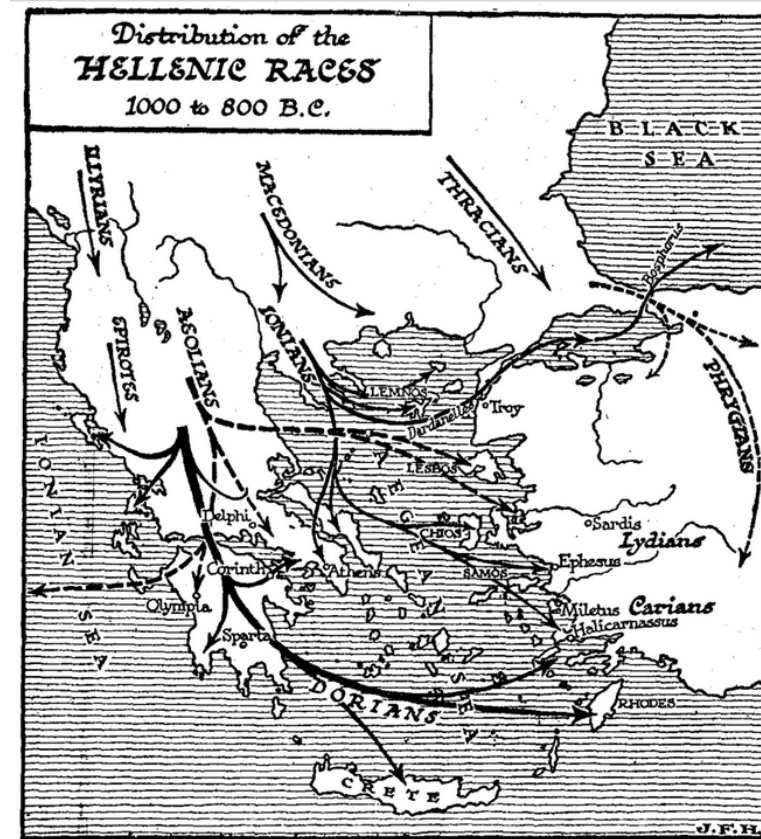
Trójská válka a zánik mykénské civilizace

- Největší rozkvět 14. – 13. století BC – politika válečně zlikvidovat konkurenční země a ovládnout strategická místa (Kréta, Dardanely – přístup k Černému moři a k ústí Dunaje)
- Boj Achájců proti trojskému království mocných Frygů (pod kontrolou Dardanely)
- Strategický bod na rozhraní Egejského a Černého moře plus bohatá naleziště rud a úrodná nížinná země
- Trojská válka (kol. 1250 př. n. l.)
- Oslavný epos **Ílias** Homér o několik století později
- Rovněž poslední období slávy mykénské civilizace – pak postupný úpadek
- Nedlouho poté oblast Středoziemního moře začaly ničit tzv. mořské národy (1200 př. n. l.) – Feničané a Filištíni
- Obchod – hlavní zdroj ekonomiky byl zastaven – města postupně padla a pak chátrala

Temné období (1200-900 př. n. l.)

- jiný indoevropský kmen přichází z Balkánu do Řecka – **Dórové**
- Dovršili zánik mykénské civilizace - rozpad sídelní struktury, snížení počtu obyvatelstva
- Zánik mykénské sociálně-ekonomické organizace a městského osídlení
- Téměř jedno století migrace a transformace (Dórové, Iónové, Aiolové)
- Vytváření řeckých dialektů
- Přicházejí a mají účinnější zbraně, postupně budování nových mocenských struktur a organizace moci
- Vznik nové aristokracie na klanovém a rodovém základě (genos), **wanaka** nahradil **basileus** (král) jako vůdce komunity
- Změna pohřebního ritu – **spalování mrtvých po vzoru héroů** (např. pohřeb Patrokla)
- Rozšiřuje se používání železa – **mnohem účinnější železné zbraně**
- V 10. století všeobecné oživení a konsolidace – rozvíjí se opět obchod a koloniální expanze hlavně podél anatolského pobřeží
- Zárodky prvních městských států – **polis = nová centra ATHÉNY, ARGOS, KORINT, SPARTA**
- Základem řecké kultury impozantní mykénské kulturní dědictví = **doba héroů**
- Ústně reprodukováná poezie reprodukováná pomocí pěvců **aiodů** a vznik největších eposů **HOMÉR - Ílias a Odyssea**

Období tzv. geometrického stylu (1050-700 BC)

- Vznikají velké panhelénské svatyně – místa kultu (dary, vota) a slavnosti
- Kolonizace MA, J Itálie a Sicílie, ovládnutí moře a obchodu
- Převzetí a přizpůsobení **fénické abecedy (hlásková)**
- Staré mykénské osady – předchůdci panhelénských náboženských středisek – **Olympie, Delfy, Dodona, Nemea**
- Byly vyráběny drobné plastiky z **bronzu** a slonoviny (vota)
- **Monumentální keramické nádoby** (bohatě zdobené - Attica)

Zdobný krater z pohřebiště
Dipylon v Athénách (740 BC)

tzv. Dipylská slonovina (3/4 8. století)

Bronzová soška - lov
Heraion, Samos, 3/4 8. stol BC

Bronzové plastiky z Olympie
(po pol. 8. století)

Bronzová plastika tzv.
Muž a kentaur (750-730 BC)

Sfyrelata Apollo, Artemis
a Létó z Dreru, konec 8.
stol. BC

Archaické období – 7. a 6. století

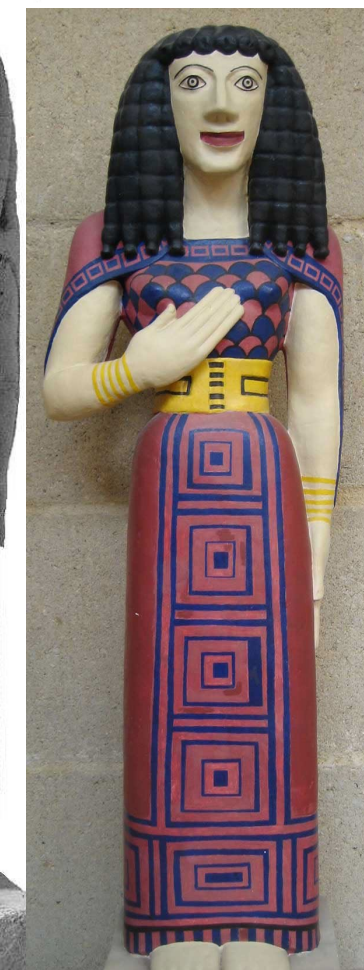
- obchod i umění jasná orientace na Egypt a Předního východu (severoasyrské a pozdně chetitské vzory)
- Mocenská a řemeslnická centra Athény, Korint
- Řekové soupeří o obchodní nadvládu nad Středomořím s **Etrusky a Féničany**, kteří ovládají zdroje a výrobní centra mědi a železa
- Větší dřevěné plastiky **tzv. xoana**
- Hieratický postoj prvních monumentálních soch byl převzat z Egypta (stojící oblečené ženské sochy) – **typ koré** (votivní dary a náhrobky)
- Řecko sílí ekonomicky, kulturně – zejména v oblasti **literatury, filosofie a umění**
- Aristokracie se obklopuje dováženými a luxusními předměty
- Stoupá sociální napětí mezi aristokracií a lidem (**démós**)
- K moci se dostávají **tyrani** např. **Drakón** a jeho zákoník, **Solón** a jeho reformy – konflikt mezi oligarchy a lidem
- Na východě i západě pokračuje řecká **kolonizace**
- roste náboženský a politický vliv panhelénských svatyní **hlavně Delfy a Olympie**

Votivní soška ze dřeva z heraiia na ostrově Samu (7. století)

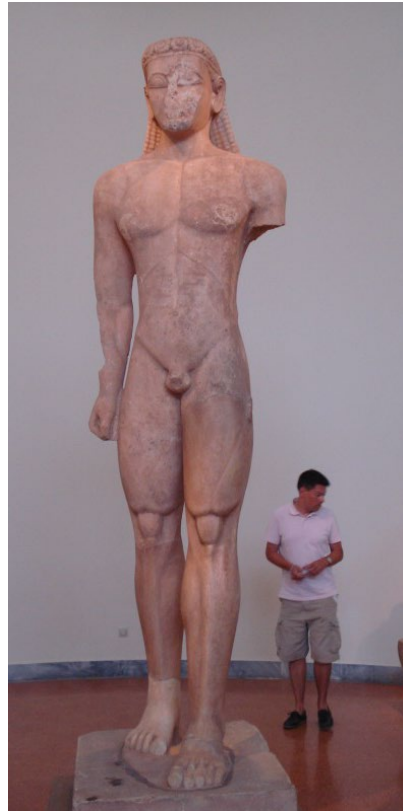
Koré Phrasikleia (550-540) – autor Aristion z Paru

(podle Rolley 1994)

Vznik řecké monumentální plastiky

- Inspirace egyptským uměním – ztvárnění ženy a muže
- formálním úkolem v archaickém období bylo zvládnutí mužského aktu v lehkém nakročení
- socha stojícího nahého mladíka **KÚROS**

Archaické období – 6. století

Plastiky vytvořené tzv. **chriselefantinovou technikou**

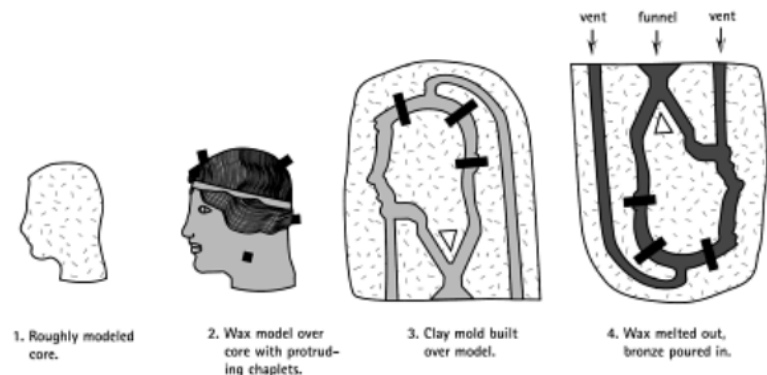
- Ukázky: sochy **Apollona + Artemidy Delfy** (6. století)
- **od 6. stol.** doloženo použití této techniky
- spočívala ve vytvoření jádra sochy ze dřeva, ta byla pak pokrytá slonovinovými destičkami v místech odkrytého těla sochy a oděv a vlasy pak byly vyloženy zlatým plechem

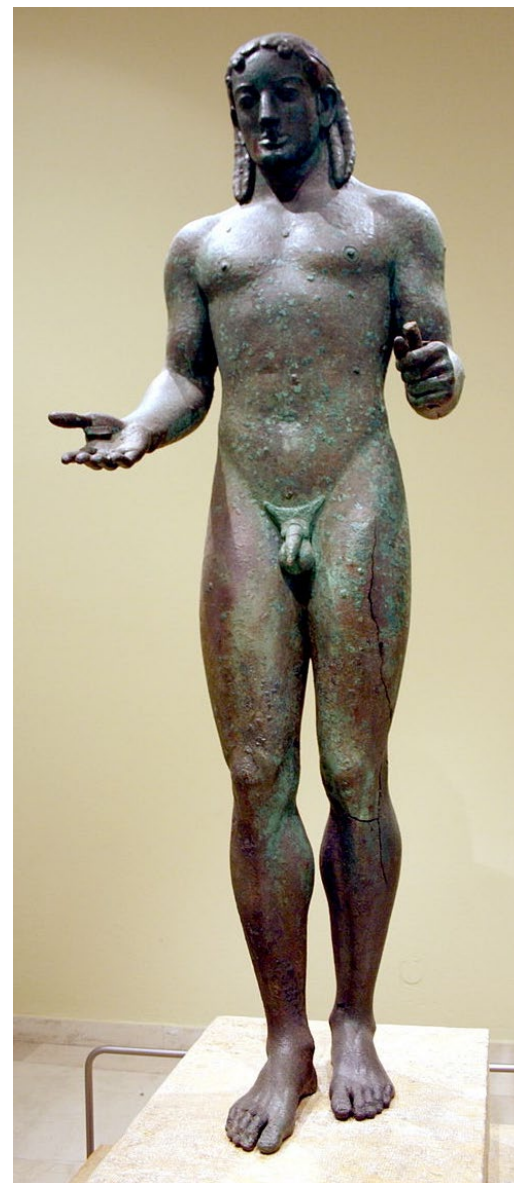
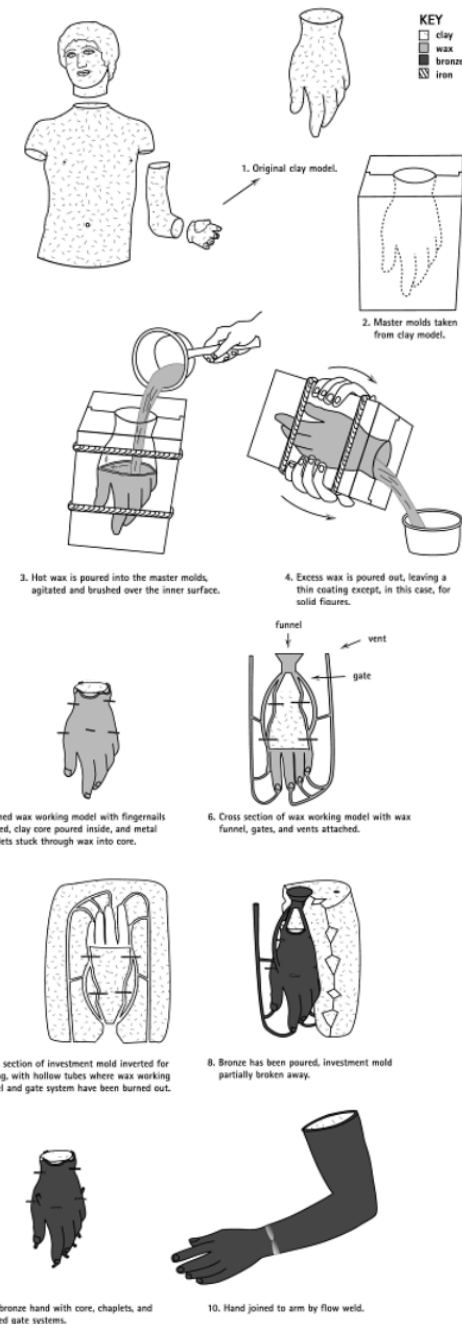
Apolló z Pirea (530-520)

- originál nalezený v přístavu Pireus v r. 1959
- monumentální bronzová socha (192 cm)
- nejstarší dutá litá bronzová socha z řeckého starověku
- v 6. století BC metoda **odlévání soch na jádro** tzv. **metoda ztraceného vosku** (přímá metoda) a složitější metody snímání **pomocí hliněných a sádrových forem** (nepřímá metoda)

Hollow Lost-Wax Casting: The Direct Method
Drawing © Seán Hemingway

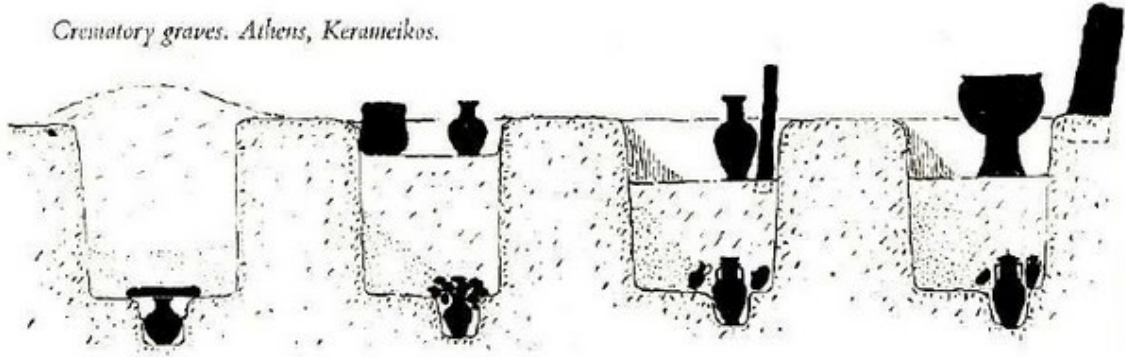

Hollow Lost-Wax Casting: The Indirect Method
Drawing © Seán Hemingway

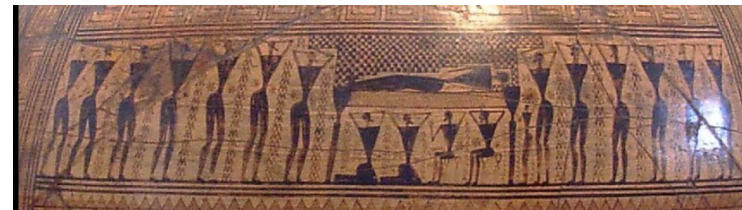

POHŘEBNÍ RITUS

Crematory graves. Athens, Kerameikos.

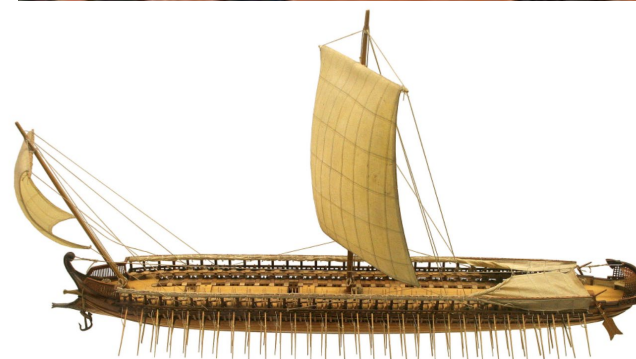

- Dominuje žárový pohřební ritus
- Jámové hroby s výbavou
- Nejprve označeny velkými nádobami – pohřebiště u **Dipylské brány v Athénách** (vystavení mrtvého)
- Později nahrazeny náhrobními stélami např. **Kerameikos v Athénách**
- Nejsou honosně vybavené hroby, monumentalita se soustřeďuje na kvalitu provedení náhrobku
- Zvyk **obolu mrtvých** – platba pro převozníka
- Nejprve ekvivalent např. kousek kovu, pak **mince**
- mincovnictví do Řecka od 7. stol. z Anatólie – Lydie

Athénská demokracie a řecko-perské války (510-449 BC)

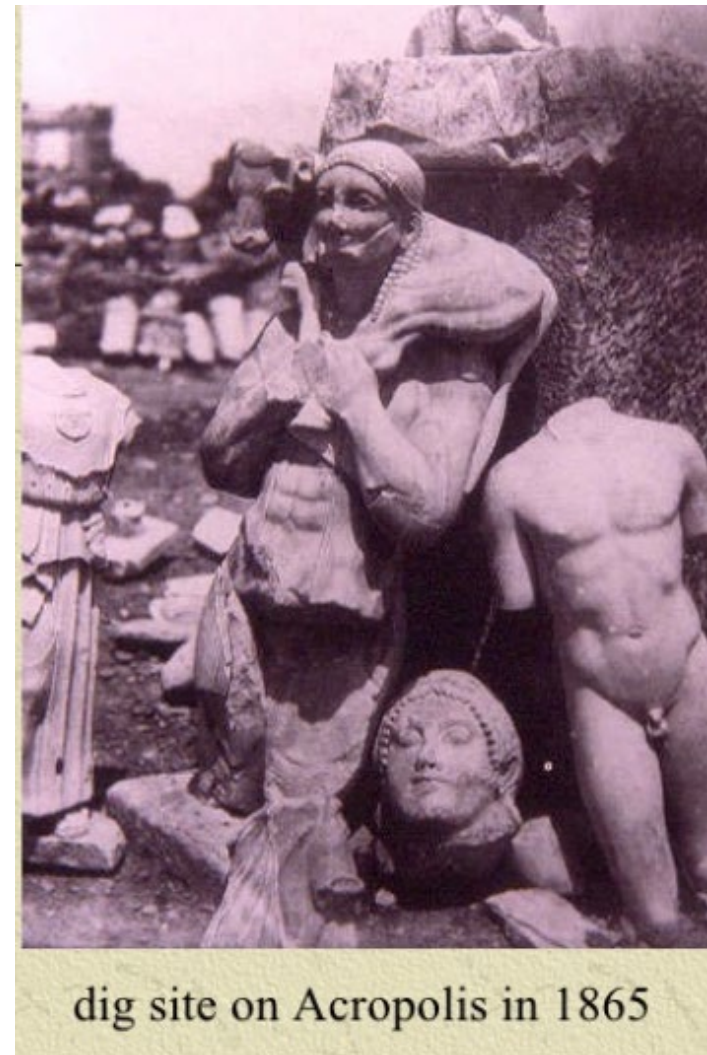
- Kleistenes ustanovil nový vládní systém demokracie
- Peršani – **Dareios I.** ohrožuje ionské městské státy v Malé Asii
- Ionská vzpoura proti jmenovaným správcům
- Milétos a jiná města přes statečný odpor nakonec padla a byla potrestána
- První řecko-perská válka končí u **Marathónu** (490 př. n.l.) vítězstvím athénského vojevůdce Miltiada
- Druhou perskou válku vyhláší **Xerxés I.** (480 př. n. l.)
- Peršané zpočátku úspěšní – slavná bitva u **Thermopyl** a dokonce vyplnění Athény (tzv. perská suť)
- Druhá íonská vzpoura proti Peršanům
- Poražení Peršanů v námořní bitvě u **Salamíny**
- Založení Délského námořního spolku (478 BC)
- V Athénách začíná období vojenského a ekonomického imperialismu (Themistoklés) – války s Aiginou a Korintem
- Athény se dostávají do popředí
- 449 BC mírová smlouva s Peršany

Řecká válečná triéra

Athénská akropole v tzv. Perské suti

- Množství votivních soch – dary Athéně, po vyplenění Peršany pietně zakopány
- na mramorových plastikách mnohdy zachovány zbytky původní polychromie

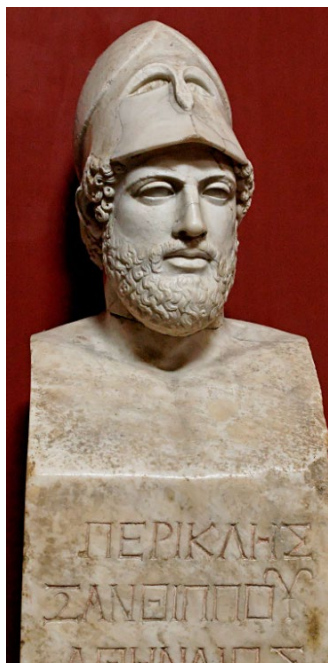
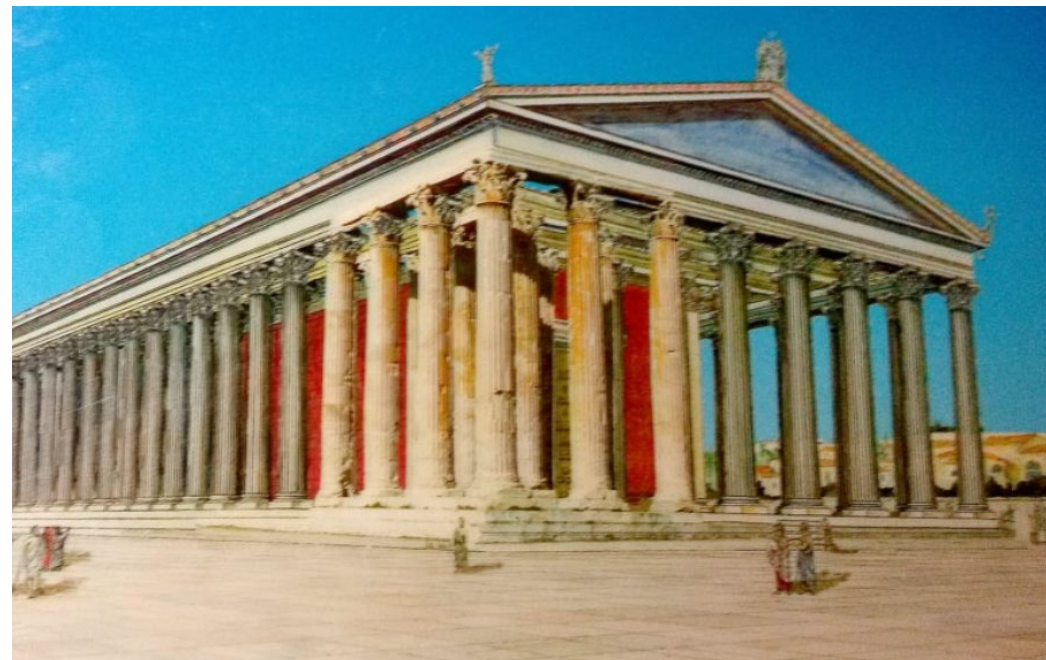
dig site on Acropolis in 1865

Klasické období (449-338 BC)

- Nečekaný a udatný odpor Řeků proti velikánovi východu
- Řekové jsou na vrcholu (literatura, divadlo, umění...)
- Za Perikla Athény dosahují ekonomické, kulturní a umělecké dokonalosti (chrámy na Akropoli)
- monumentálních architektonických skvosty a „divy světa“

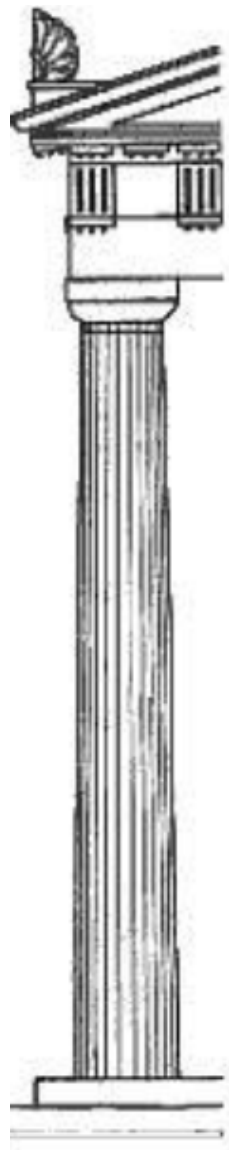
Diův chrám v Olympii – kolem 460 BC

Chrám Athény Parthenos v Athénách = Parthenón (447-431 BC)

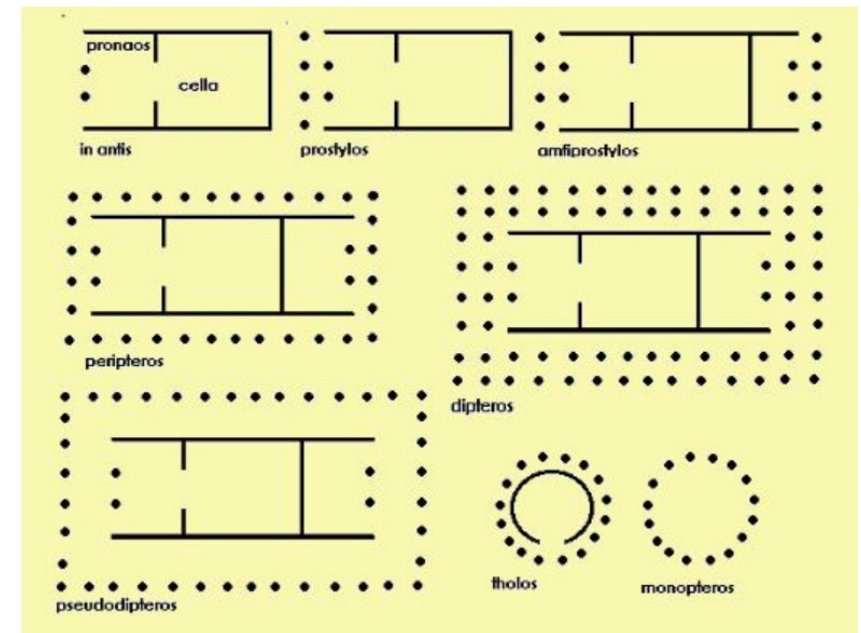
Architektonické řády

- Dórský (1)
- Iónský (2)
- Korintský (3)

Řecký chrám

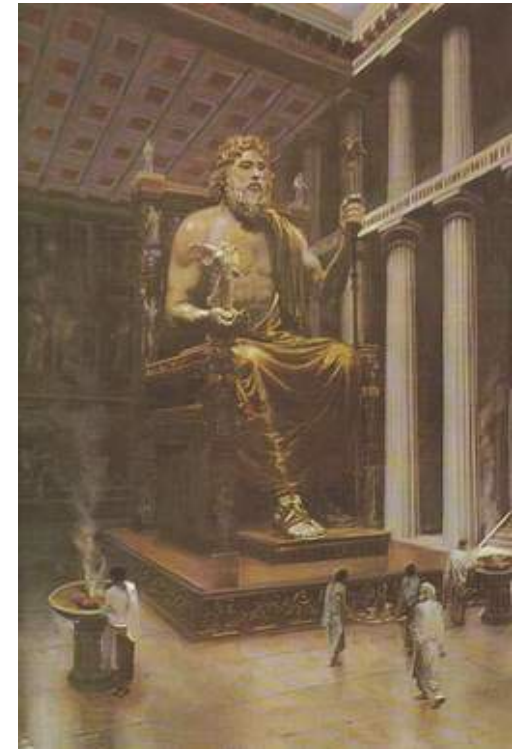
- součást chrámového okrsku – akropole
- dominanta polis na vyvýšeném místě
- důležité umístění v krajině, primárně určen pro venkovní pohled
- oltář se nachází **vně chrámu**
- uvnitř chrámu v cele socha božstva, přístupné kněžím

Feidiás (sochař a umělec)

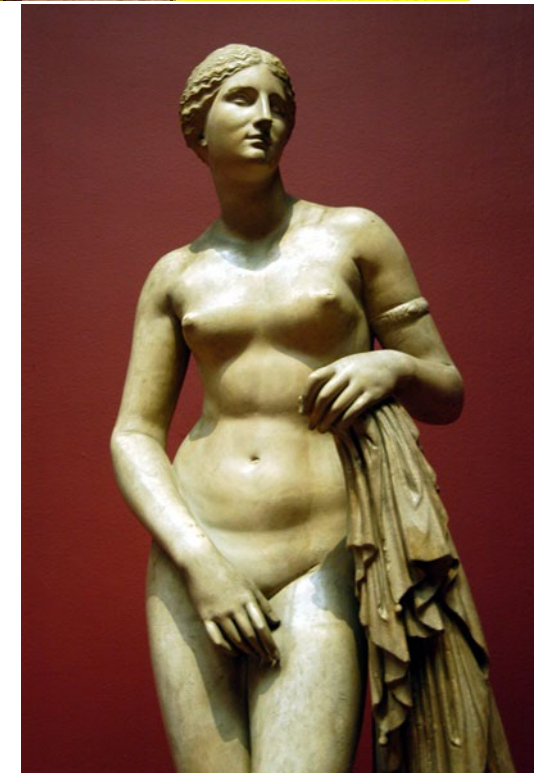
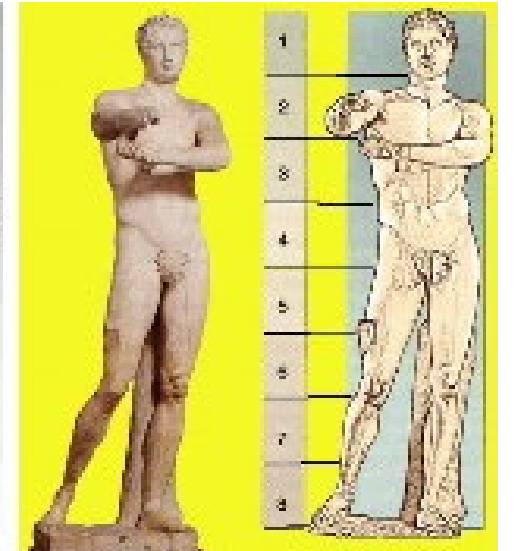
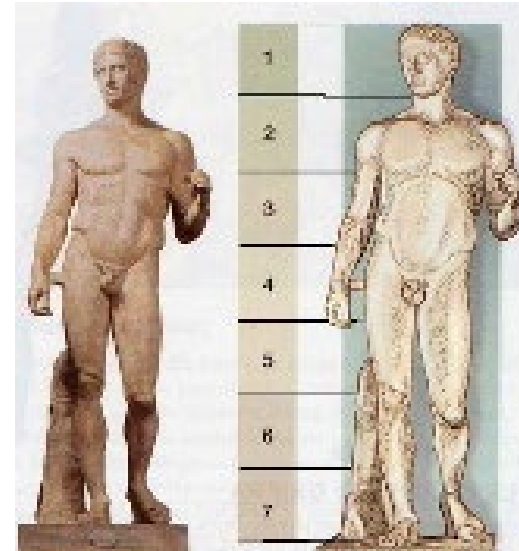
Zeus v Olympii

- **Chryselefantinová socha**
 - Patřila mezi 7 divů světa – nezachovala se
 - Pouze doklady jeho dílny v Olympii ve stejném rozměru jako cela chrámu
 - Snaha o oduševnělý ideální typ = **kalokagatia**
- * Podobná monumentální socha ***Athéna Parthenos*** (438 př. n. l.)
- chryselefantinová monumentální socha v Parthenónu
 - v pravici bohyně Níké, v levici štít
 - opět originál nezachován, vše jen ve zprávách a v římských kopiích

Řecké klasické umění vrchol

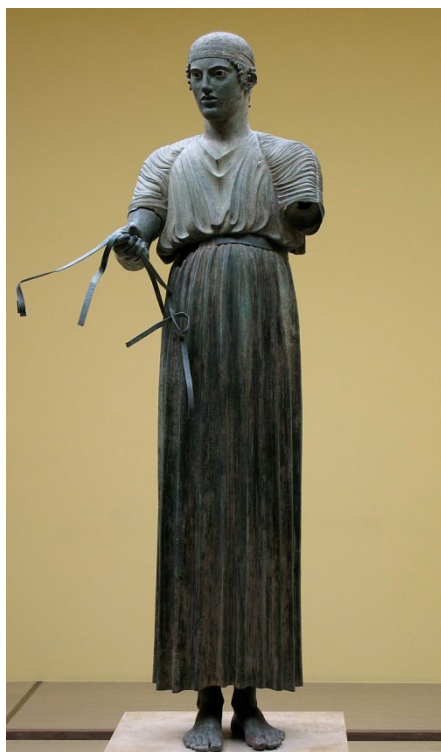
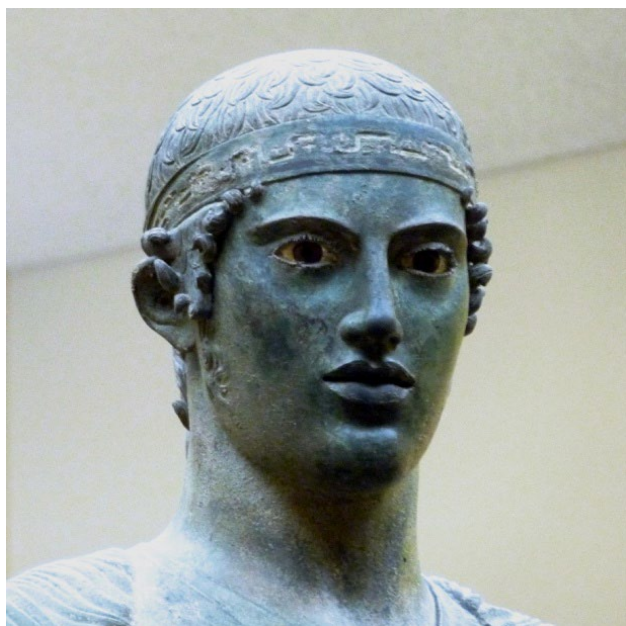
- Hledání ideálu pro ztvárnění mužské a ženské postavy (kánon)
- Harmonie a až matematická přesnost
- Postavy atletů, vítězů her a bohů
- Sochy z bronzu a kamene
- Působí největší umělci, většina jejich soch se dochovala až v římských kopiích
- Mužský kánon **Polykleitos** (1/7) a **Lýsippos** (1/8) – plně 3D
- Uvolnění pohybu – **Myrón** (Diskobolos)
- **Práxitelés** (dovršení zvládnutí ženské postavy – Afrodité Knidská)
- **Lýsippos** – zvládnutí dětských proporcí

Bronzové originály klasického období

Delfský vozataj (478 - 474 př. n. l.) - 180 cm

- Bronzový originál
 - Technika ztraceného vosku
 - Oči vykládané skleněnou pasou a drahými kameny
- Vítěz v pýthijských hrách
- Přísný styl (480-460)

Bronz od Artemisia (cca 480 - 460 př. n. l.) - 210 cm

- Bronzový originál - Zeus (nebo Poseidón)
- Harmonické vyvážení postoje a uvolnění postavy
- **kontrapost** (odlehčení nohy)
- **ponderace** (vyklonění trupu)

Řecké divadlo

- Drama bylo ve starověkém Řecku součástí náboženských slavností – hlavně Athény
- Oslava boha Dionýsa – Velká **athénská Dionýsia**
- Zcela nový umělecký žánr, projev a výrazové prostředky (obraz, zvuk, gesta)
- Poprvé patrně poč. 6. stol. BC
- největší rozvoj řeckého dramatu spadá do klasického období (480–323 př. n. l.)
- Tragédie (Aischylos, Sofoklés, Eurípidés)
- Komédie (Aristofanés a Menandros) od 486 př. n. l.
- satyrské drama (cca 500 př. n. l.)
- Herci jako jedni z mála obyvatel antického Středomoří mohli díky své profesi volně cestovat – opravdu svobodné povolání
- Ovlivnilo římské divadlo přes řecké kolonie na Sicílii v J Itálii
- Hráli pouze muži
- Nosili masky vyjadřující charakter postav a emoce, podobu zvířat i bohů
- Důležitou roli hrály rovněž kostýmy a rekvizity

SPORT – STADIONY, GYMNASIA, PALAISTRA

- Nikdo jiný nepřisuzoval sportu takový význam a váhu
- Gymnastika – tělesné cvičení prováděné muži bez oblečení byla součástí výchovy každého muže
- Města budovala gymnasia (instituce k výchově mladíků)
- Palaistra – místo pro cvičení se zázemím
- Sport měl patrně původně ověřovat odvahu, schopnosti a chrabrost, vytrvalost mladíků
- Rituály a zvyk aristokratů soupeřit a zápasit na počest zemřelých
- Spojitost mezi náboženskými festivaly a sportovními událostmi – u velkých svatyní – hry
- **Olympijské hry 776 př. n. l.** k počtě boha Dia, všeřecké – **mír**
- **Pýthijské hry** v Delfách na počest boha Apollóna
- **Nemejské hry** – město Nemea na počest Dia, založil údajně Héraklés
- **Panathenajské hry** v Athénách na počest Athény
- Tvrdě trestány prohřešky proti fair play
- Vítěz kromě věnce nic nedostal, ale byl slavný (sochy)
- Běh a běh ve zbroji (hoplitodromeia), hod diskem, oštěpem, skok do dálky, box a pancration (zápas)
- Pro zámožné byly pak závody vozatajů

Filozofie

- Rozvíjela se od 6. stol. př. n. l. do konce starověku
- Základ pro západní vědecké myšlení
- Z filozofie se vydělila astronomie, matematika, geometrie a většina dalších věd
- Racionální uvažování a argumentace k základním otázkám (původ světa, dobro a zlo, postavení člověka, společnosti aj.)
- Předsokratovská (často mimo Řecko) – milétská škola (Thálés, Anaximandros, Anaximenés), pýthagorejská škola, elejská (Zenón), Herakleitos, Anaxagorás, atomické (Démokritos) aj.
- Klasická/athénská – Sokratés, Platón, Aristotelés, sofisté, kynikové – Diogénés aj.
- Helénistická (otázky etiky) – středisko v Alexandrii a pak Řím

**„Díla lidského umění jsou napodobením děl božského umění“
(Platón, Polit. 306 d)**

Antická mytologie - víra a náboženství

- Mytologie společně s vírou, rituály (chrámy – oběti, svátky aj.) a kulty (mystéria) tvoří základy antického **náboženství**
- Řecká mytologie je **naturalistická** – vychází z přírody a **pozemského života**
- Řečtí bohové jsou lidské podstaty (lidské povahové vlastnosti i chyby) a i když jsou **vševědoucí** a **všemohoucí** vládne nad nimi **OSUD (Moira)**
- **Osud** je ten element, který hýbe mýtickými příběhy bohů, héroů i lidí a všichni se mu musí **podřizovat**
- Největším zločinem byla tzv. **hybris** (pýcha/zpupnost) – ve smyslu úsilí o překročení vyměřeného prostoru osudu – protivení se osudu
- Z toho důvodu bylo rovněž velmi oblíbené **věštění s věštírny**
- Doloženo je několik **forem věštění**:
 1. podle znamení (blesk, ptákovpřítelství)
 2. hieroskopie (z vnitřností zvířat, většinou jater) – Etruskové
 3. věštění ze snů (výklad snů byl složitou naukou už od dob starého Egypta viz Josef a faraonův sen)

<https://theodoredalrymple.files.wordpress.com/2014/06/screen-shot-2014-06-24-at-15-11-05.png>

<https://romanpolytheist.wordpress.com/tag/etruscans/>

Antická mytologie - víra a náboženství

- **Věštírny:** oficiální věštírny ve svatyních

Dódóna (Zeus) – šumění listí posvátného dubu a zvuku posvátného pramene

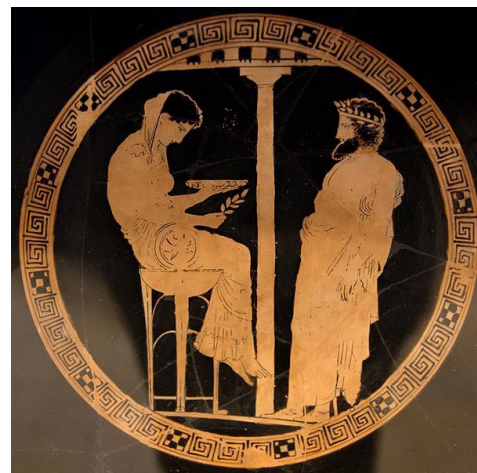
Delfy (Apollón) – nejproslulejší a nejnavštěvovanější věštírnou

– věštila kněžka Pýthie sedící na trojnožce v podzemní části svatyně

– věštby mnohdy byly velmi mnohoznačné

<http://finmag.penize.cz/ekonomika/301768-otazka-pro-delfskou-vestirnu-kam-kraci-recko>

<http://theforexchampionship.com/blog/trading-school/trading-psychology/>

Antická mytologie - víra a náboženství

- Panhelénská náboženská centra se **svatyněmi** (Athény, Delfy, Olympie)
- ale i uctívání **lokálních kultů**
- stále uctívána i na posvátných místa v přírodě jako jsou **jeskyně** (Ída, Kamarská jeskyně), **hory** (Olympos, Parnáossos, Akrokorinthos, Kronův pahorek v Olympii atd.), **pahorky** (Athénská Akropolis) nebo **mysy** (Súnion)

Antická mytologie - víra a náboženství

- **Autorita olympských bohů** byla postupně částečně eliminována v souvislosti s rozvojem **filosofie**
- Řeční filosofové hledali příčiny vzniku světa a jeho fungování „přírodní“ silám – bohové byli „**vyfilosofováni**“ z Olympu
- Představa bohů ale nikdy nevymizela, existovala paralelně s racionální filosofií
- helenismus a doba římská rozkvět **mystérií a orientálních kultů**

Mystérijní svatyně:

- Byly **nade všemi náboženskými institucemi Řecka**
- Prozrazení mystérijních tajemství se trestalo smrtí – informace jsou proto velmi kusé, většinou až ze záznamů křesťanských odpůrců z pozdní antiky – tomu odpovídá i jejich vypovídající hodnota – informace jsou tendenční, zkreslující a z doby, kdy již byla mystéria v úpadku
- Z určitých náznaků (u Aischyla) je patrné, že mystéria byla v rozporu s oficiální mytologií

Antická mytologie - víra a náboženství

Eleusínská mysteria

- počátky již za doby bronzové, obsahují relikty starých přechodových (iniciačních) obřadů, mají hluboké kořeny patrně až do neolitu?
- informace o založení mysterií známe z **hymnu na Démétru**
- * únos Persefoné Hádem do podsvětí, když trhala šafrán, pátrání a žal Démétrý (matka – neúroda) a návrat Persefoné na zem – a její každoroční navracení se do podsvětí – zemědělský cyklus – jaro/podzim nad zemí, v zimě byla v podsvětí. Souvislost bohyní i mystérií s reinkarnací lidské duše a obnovou – cyklické chápání a pojmání života (zemědělství – plodnost – obnova života)

Dionýsova mystéria

- zahrnovala tanec, zpěv a bujaré veselí
- ženy slavily divoce a orgasticky jako Mainady v průvodu

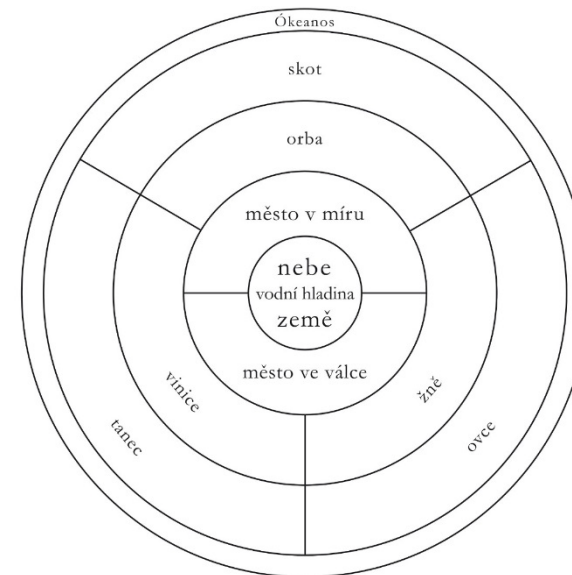
Orfická mystéria (hlavně v řeckých obcích v jižní Itálii)

- byli vegetariáni, z úcty k životu - věřili, že duše klesla do hmotného světa a musí tam setrvat, než bude znovu vyzdvižena do božské sféry
- * Orfeus a Euridiké a jeho sestup do podsvětí – Orfeus byl roztrhán thráckými ženami v bakchickém šílenství

Antické mýty - kosmogonické

- V řecké mytologii je i v dalších se objevuje představa prvotního **Chaosu** (stavu neuspořádanosti), tmy nebo prvotního **oceánu (Okeanos)**, z něhož vzešel nebo byl stvořen svět – **Kosmos**
- Představu antického světa popis **Achillova štítu** u Homéra a **Héraklova štítu** u Hésioda
- Válka a mír jako polarizace světových dějin
- V mýtech je důležitý **archetyp konfliktu** (boje) a rituální role nepřátelství – častý motiv gigantomachie, amazonomachie, kentauromachie
- alegorie skutečných válek a sporů u Řeků na některých významných památkách – liší se od římského „historického“ reliéfu

<https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps14/phil/web/indexMHo.html>

Aegina – Štít Dia a Atheny <http://mythagora.com/encytxt/enca.html>

Antické kosmologické představy a jejich záznam

- cyklický vývoj světa, jako systém postupného vzníkání a zanikání
- výtvarně bývá znázorněno spirálou (časté v době mykénské)
- meandr z toho symbolu rovněž vychází, je ale ostřejší tím by měla být zvýrazněna hranice mezi **životem a smrtí**

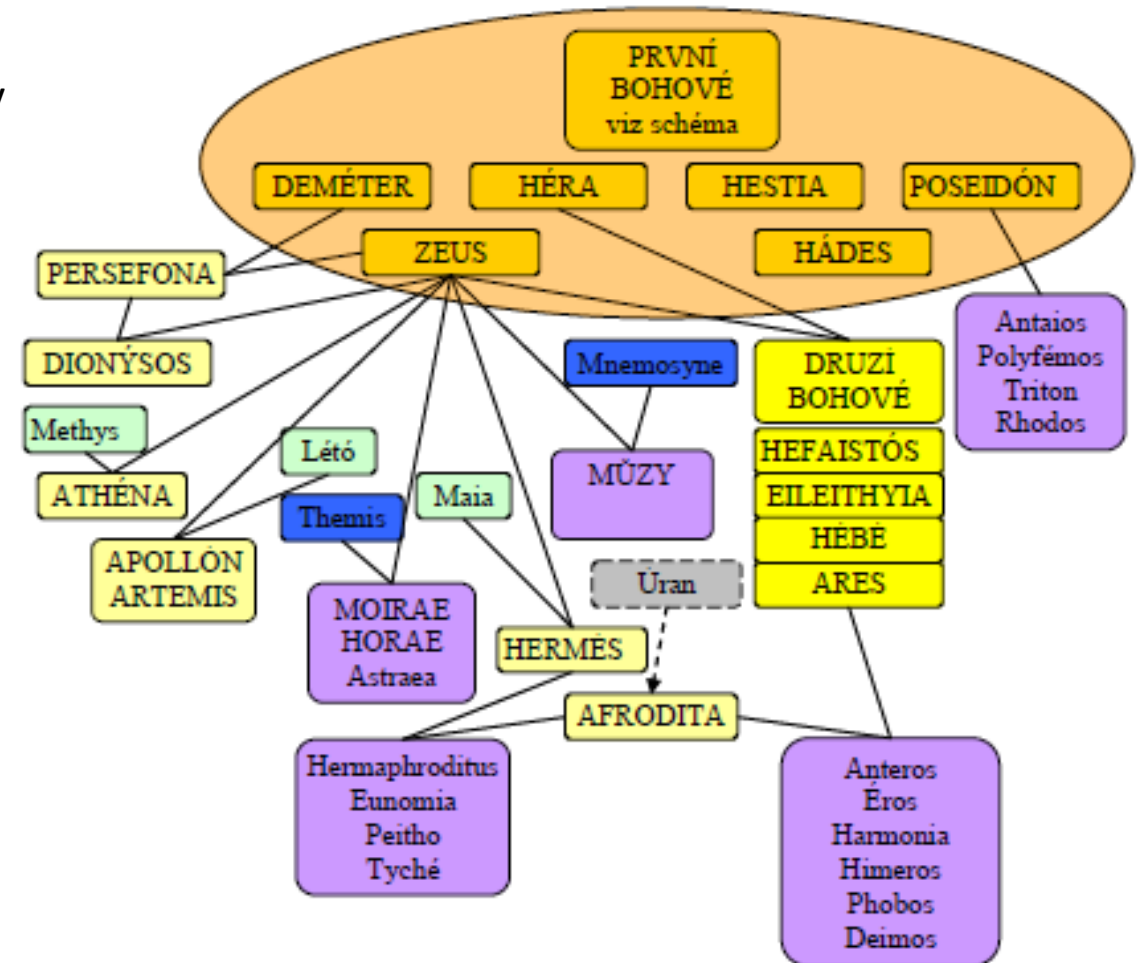

Řecký pantheon

- **Pantheon řeckých bohů** velmi rozsáhlý
- **Hésiodos** shromáždil zřejmě různé verze podobných mytických příběhů, které uspořádal je v určité návaznosti v epické básni zvané **Theogonia** (O původu bohů)
- jmenuje několik po sobě následujících **generací řeckých bohů**, je považován za předstupeň řecké **historiografie**

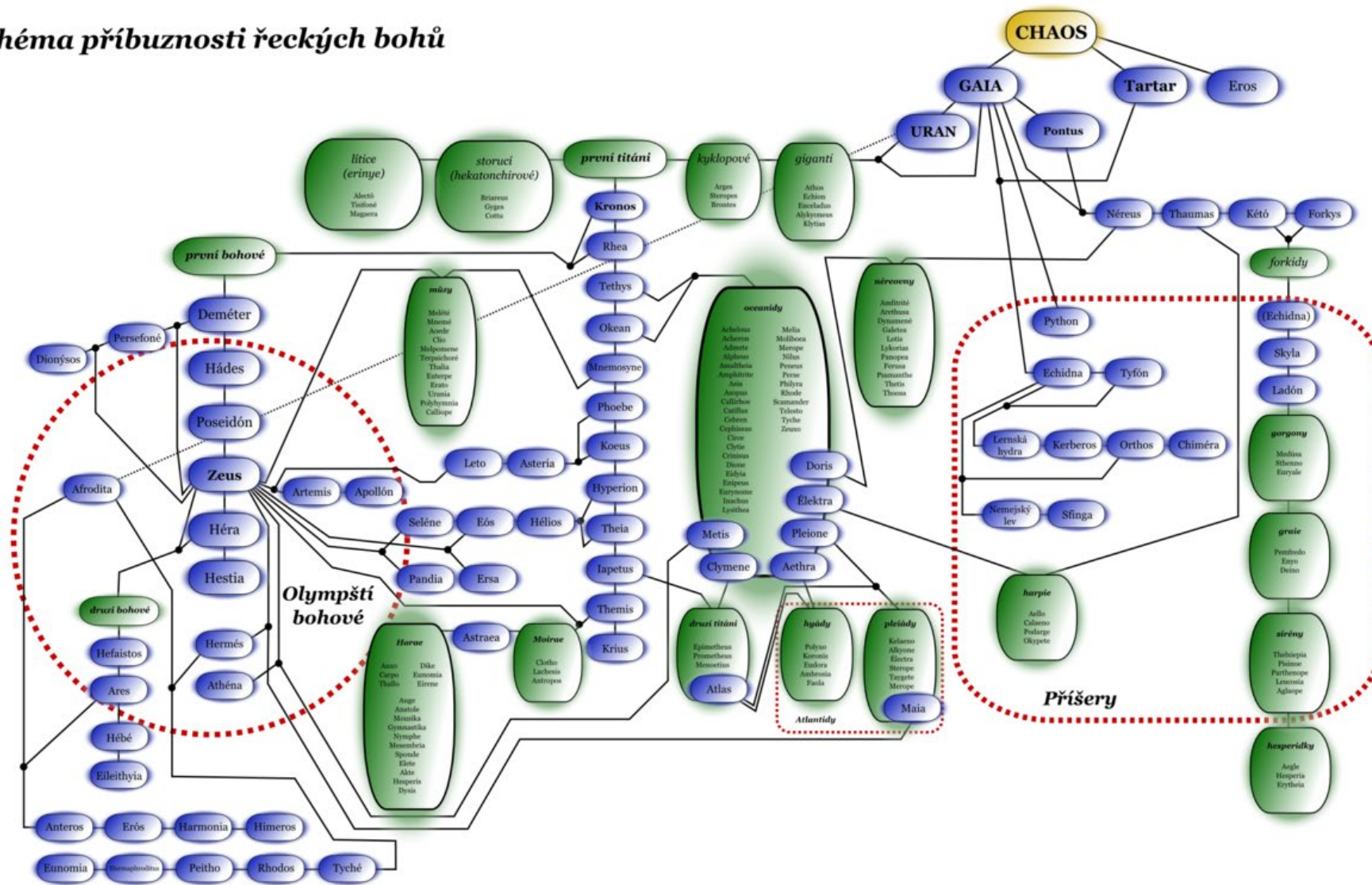

<http://iamthestrategist.tumblr.com/greek>

Genealogie řeckých bohů

Schéma příbuznosti řeckých bohů

Antické mýty - Theogonické

- Na počátku všech věcí se vynořila matka **Gaia** (Země) z Chaosu a ve spánku porodila syna **Úrana** (Nebesa)
 - někdy vysvětlován jako raný vpád Helénů do severního Řecka

1. Generace bohů a svržení Úrana

- Spolu pak zplodili storuké obry Hekantocheiry a jednooké obry Kyklópy. **Úranos** svrhl Storuké a Kyklópy do propasti Tartaru a zplodil s Gaiou **pokolení sedmi Titánů**.
- Nejmladší z nich byl **Kronos**, pod jehož vedením se Titáni proti otci vzbouřili. Pomohla jim **Gaia**, která ze sebe zrodila kov a vyzbrojila Krona kovovým srpem, jímž Kronos ve spánku otce (**Úrana**) **vykastroval**
- Tři kapky Úranovy krve dopadly však na Zemi a ta pak porodila Erínye – Lítice, které v řecké mytologii mstily vraždu rodičů a křivé přísahy. Titáni pak vysvobodili Kyklópy z Tartaru a Krona odměnili vládou nad zemí.

Antické mýty - Theogonické

2. Generace bohů a svržení Krona

- Kronos si vzal za ženu jednu ze svých sester, Titánku Rheiu. Ovšem umírající Úranos mu předpověděl, že jej svrhne jeden z jeho synů.
- Proto Kronos každý rok **spolkl jedno dítě**, které mu **Rheia** porodila. Nejdříve to byla **Hestia** (později ochránkyně rodinného krbu, v Římě Vesta), potom **Déméter** (bohyně obilí a úrody, v Římě Ceres), potom Héra, Hádés a Poseidon.
- Když Rheia porodila šesté dítě – boha **DIA**, rozhodla se zabránit jeho pozření a svěřila jej matce Gaie, která jej ukryla na Krétě v jeskyni Dikté.
- Tam ho vychovaly nymfy a odkojila koza Amaltheia (za to byla vyzvednuta na hvězdnou oblohu v podobě znamení kozoroha a jeden z jejích rohů je tradičním symbolem hojnosti). Rheia místo syna zabalila do plenek kámen a podala jej Kronovi ke spolknutí.
- Když Zeus dospěl v muže, předložil za pomoci matky Rhei Kronovi dávidlo a donutil jej vyvrhnout své sourozence.
- Nastal deset let trvající zápas, kdy si Kronos pozval na pomoc Titány, ale nakonec **Zeus srazil Krona (Saturna) bleskem** a stal se definitivním vítězem.
- Kronos přišel o moc a stal se **otcem času** s jeho nemilosrdným **srpem** (jeho jméno zaznívá ve slovech jako kronika, chronogram, chronometr, synchronizace).

Antické mýty - Theogonické

3. Generace bohů – „Olympani“ a Diova vláda

- Synové Rhei si pak rozdělili vládu nad světem:
- **Zeus (Jupiter)** vládl nad zemí a nebesy,
- **Poseidón (Neptun)** nad mořem
- **Hádés (Pluto)** nad podsvětím – podobenství tří helénských kmenů nebo božské trojice obvyklá i u jiných náboženství
- Zeus si potom vzal za ženu svou sestru **Héru (Juno)** a byl ustaven řecký pantheon, který se usídlil na Olympu
- **Athéna (Minerva)**: panenská bohyně předhelénského původu, bohyně moudrosti a války, dcera Diova
- **Afrodíté (Venuše)**: bohyně krásy a lásky, dcera Diova zrozená z mořské pěny
- **Artemis (Diana)**: dcera Diova, panenská bohyně lovu
- **Apollón (Apollo)**: bratr/dvojče Artemis, bůh věsteb, hudby a umění
- **Hefaistos (Vulcanus)** – bůh ohně, kovář a patron metalurgů a „dělník bohů“ – znázorněn v pracovní haleně (exomis)
- **Arés (Mars)**: bůh války
- **Hermés (Merkur)**: posel bohů a bůh obchodu

<http://www.hellenic-art.com/the-12-olympian-gods.html>

Antické mýty - Theogonické

- **Dionýsos (Bacchus):** syn Dia a jeho milenky Semelé, bůh vína, veselí, emocí a pastýřů
- často počítán do této generace bohů a k Olympánům, ale nesídlil tam, sídlil **na Naxu**
- Příčinou mnohých mýtů a nepokojů byly **Diovy časté zálety a někdy i násilnosti**
- V mytické podobě patrně popisují postupné dobývání Peloponésu helénskými nájezdníky a podmaňovali si svatyně patřící především ženským božstvům, která uctívalo předhelénské neolitické obyvatelstvo Řecka.

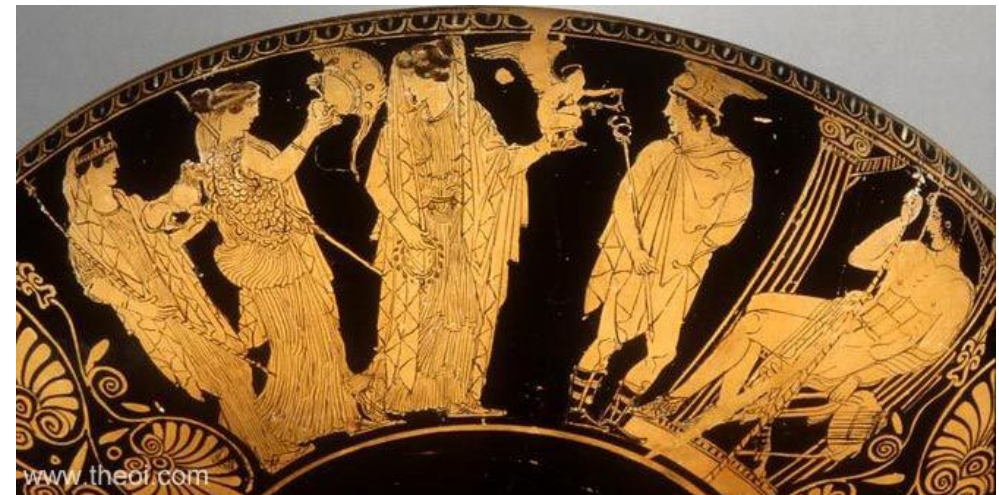
Znázornění bohů v řeckém světě - ikonografie

Bohové jsou znázorněni jako lidé

Pro možnost rozlišení mívají specifické atributy – někdy (např. u váz) bylo u postavy uvedeno i jméno

Např.

- KRONOS jako stařec (někdy s rouškou)
- ZEUS – vousatý s bleskem, velmi důstojný
- POSEIDÓN – vousatý muž s trojzubcem
- ATHÉNA – mladá žena ve zbroji s helmou a štítem
- HÉRA – důstojná žena s polem nebo tiarou
- AFRODITÉ – krásná žena s amorkem
- HERMÉS – okřídlený klobouk petasos, a hůl caduceus
- DIONÝSOS – vousatý, ale i mladý muž s pohárem nebo hrozny

Antické mýty – Anthropogonické

- v představách antického Řecka lidi uhnětl z hlíny **Prométheus** a dal jim **podobu bohů**
- život jim pak vdechla bohyně **Athéna**

Řecký antropocentrismus

- **Protágorás...** „člověk je mírou všech věcí – jsoucích, že jsou, nejsoucích, že nejsou“...
- přezíravý a kořistnický přístup k ostatním živým bytostem a přírodě
- Setkáváme se snahou pochopit ty druhé „barbary“ např. **Hérodotos z Halikarnássu** – popsal ve svých dílech barbary téměř „antropologicky“

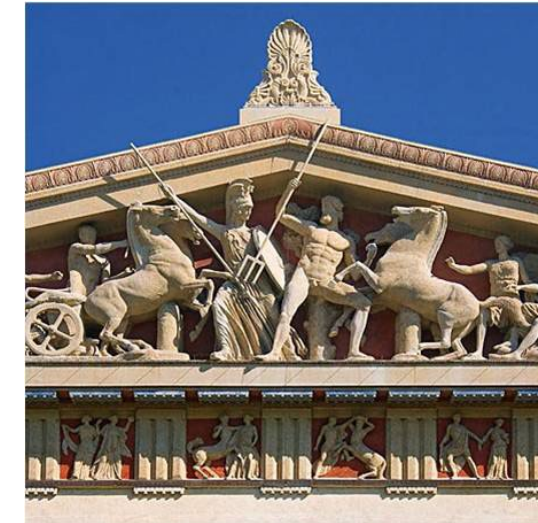
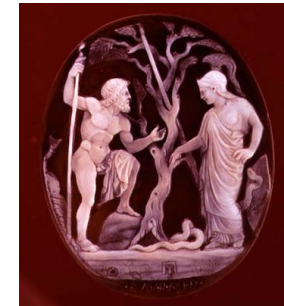

Antické mýty – Etiologické (původu)

- např. mýty o založení Athén, Říma, Kartága
- Rovněž u těchto mýtů pracujeme s antickou kosmologií a archaickým vnímáním světa, kdy běžné věci se díky heirofanii nebo rituálu stávají posvátnými
- Podle představ archaického člověka jsou pustiny obydleny démony, moře nestvůrami – vše divoké a neobdělané náleží chaosu (bytí před stvořením)
- Při obsazení této oblasti se tedy musí vykonat - přeměna chaosu v kosmos **božským aktem stvoření**
- To se provádí velmi ritualizovanou formou „Ab origine“ od počátku – tak jak tomu bylo v dávných dobách – byly věci a úkony posvěceny předky – opakuje a dělá to, co již dělal někdo před ním (Romulus a brázda)
- Nezbytným motivem těchto mýtů je **spor**

např. kdo dá městu jméno **Athény a Poseidóna** (Attika), **Romula a Rema** (Řím)

- Příkladem je např. mýtus o založení Říma – i když má tento mýtus několik různých podob ta „řecká“ obsahovala AENEAS, ta „římská“ vlčici kojící dvojčata vestálky Rhey Silvie Romula a Rema, zakončená bratrovraždou
- Mundus – tj. brázda je styčný bod do podsvětí – když je otevřen i mundus tedy brána smutných pekelných božstev (Varro Sat. I, 16, 18).

Antické mýty – Heroické (hrdinské)

- v nichž vystupují mytičtí předkové a hrdinové (Íllias, Odyssea, Héraklés, Théseus, Perseus, Argonauté atd.)
- Héraklés a Dioskurové (svými činy mezi bohy a božská sídla hvězdy/Olymp)
- Hrdinové procházejí cestou (transformací) – přechodem od profánního k posvátnému v tom jim brání téměř neřešitelné úkoly na hranici možností (hledání v labyrintu – alegorie hledání sama sebe)
- Pouti ke svatým místům – splnění úkolu není v lidských silách – pomoc od jiné významné osoby (Zlatým rounem, Zlatými jablky)

HÉRAKLÉS

- 12 Héraklových zkoušek pro krále Eurysthea = odpovídá znamením zvěrokruhu (postřeh JB)
- Největší hrdina Peloponésu (zde jeho prvních 6 úkolů)

Úkoly:

01 uškrcení nemejského lva

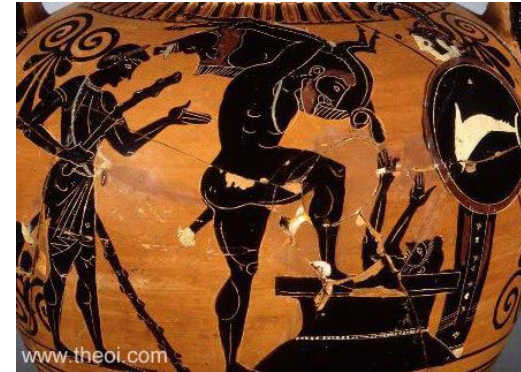
02 Zabití hydry z Lerny

03 přivlečení erymanthského kance

04 Kerynejská laň

05 Stymfálští ptáci

06 Vyčištění Augiášova chléva

HÉRAKLÉS

- pak se vydal za hranice řeckého i lidského světa, kde plní dalších 6 úkolů
- jeho činy byly rovné bohům – **když obstál mohl vstoupit mezi bohy**

07. Chycení krétského býka

08. Přivedení lidožravých koní Diomeda z Thrakie

09. Získání pásu královny Amazonek od Černého moře

10. Ukradení dobytka trojtělému Geryonovi z Erytheie

11. Přivedení Kerbera z podsvětí

12. Jablka ze zahrady Hesperidek z konce světa

THÉSEUS

- Největší athénský mytický hrdina, syn Poseidóna
- uhlazenější a civilizovanější než Héraklés

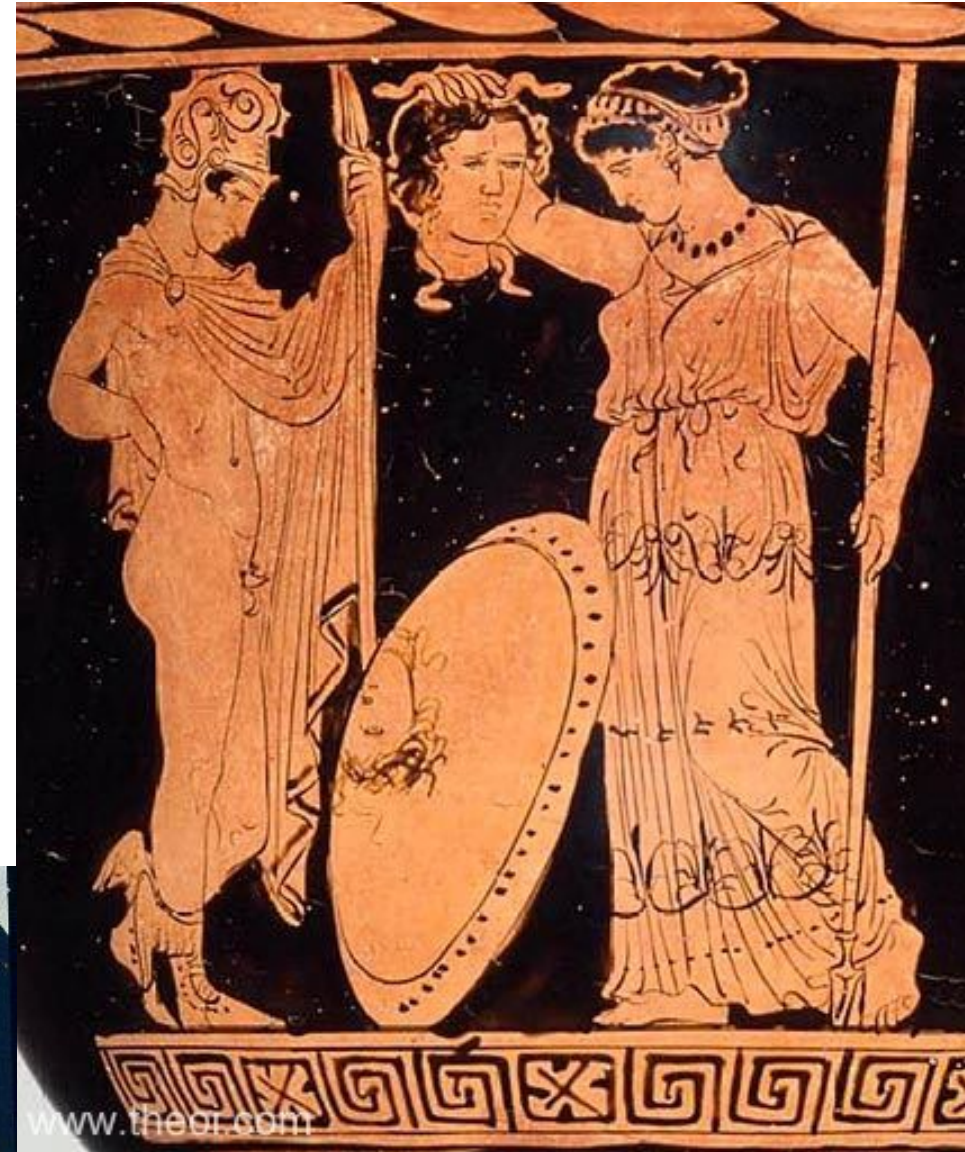
Při cestě do Athén se vypořádal s padouchy:

- PERIFETOS se sukovicí, SINIDOS s ohnutými borovicemi
- Lupič SKIRON a omytí nohou s kopnutím do moře
- Zápasník KERKYON, PROKRUSTOVO lože (natahování a ořezávání)
- MARATHONSKÝ býk
- MÍNOTAURUS – nejznámější jeho hrdinský čin na Krétě

PERSEUS

- Jeho největší kořistí byla MEDÚSA
- Zobrazení Medúsy se v průběhu doby měnilo (někdy okřídlená, někdy se zvířecím tělem, s hady místo vlasů, ale vždy děsivá nebo alespoň zachmuřená)

Antické mýty – Eschatologické

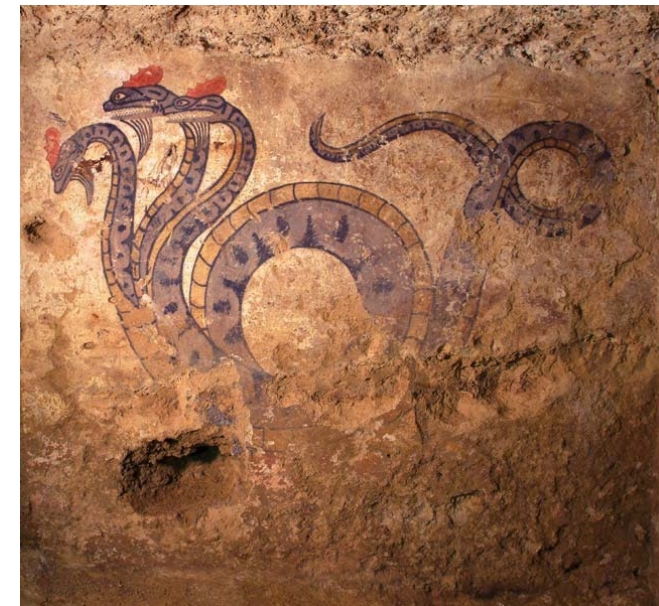
- Antické mýty se o přesném popisu **konce světa nezmiňují**, stejně jako Řekové nevěnovali přílišnou pozornost záhrobí
- Výjimku představují **Etruskové** dělili dějiny na „věky“ (saecula) a trvání svého národa odhadovali na osm (či deset) těchto „věků“ - poté měli zaniknout...
- Pojetí záhrobí u Etrusků bylo důležité, ale velmi **temné** – blízkost konce (**deziluze**)

X

- Egypťané velmi důležitou roli hrálo **záhrobí a posmrtný život**
- Sever Evropy – severská mytologie **Valhalla a Ragnarok**

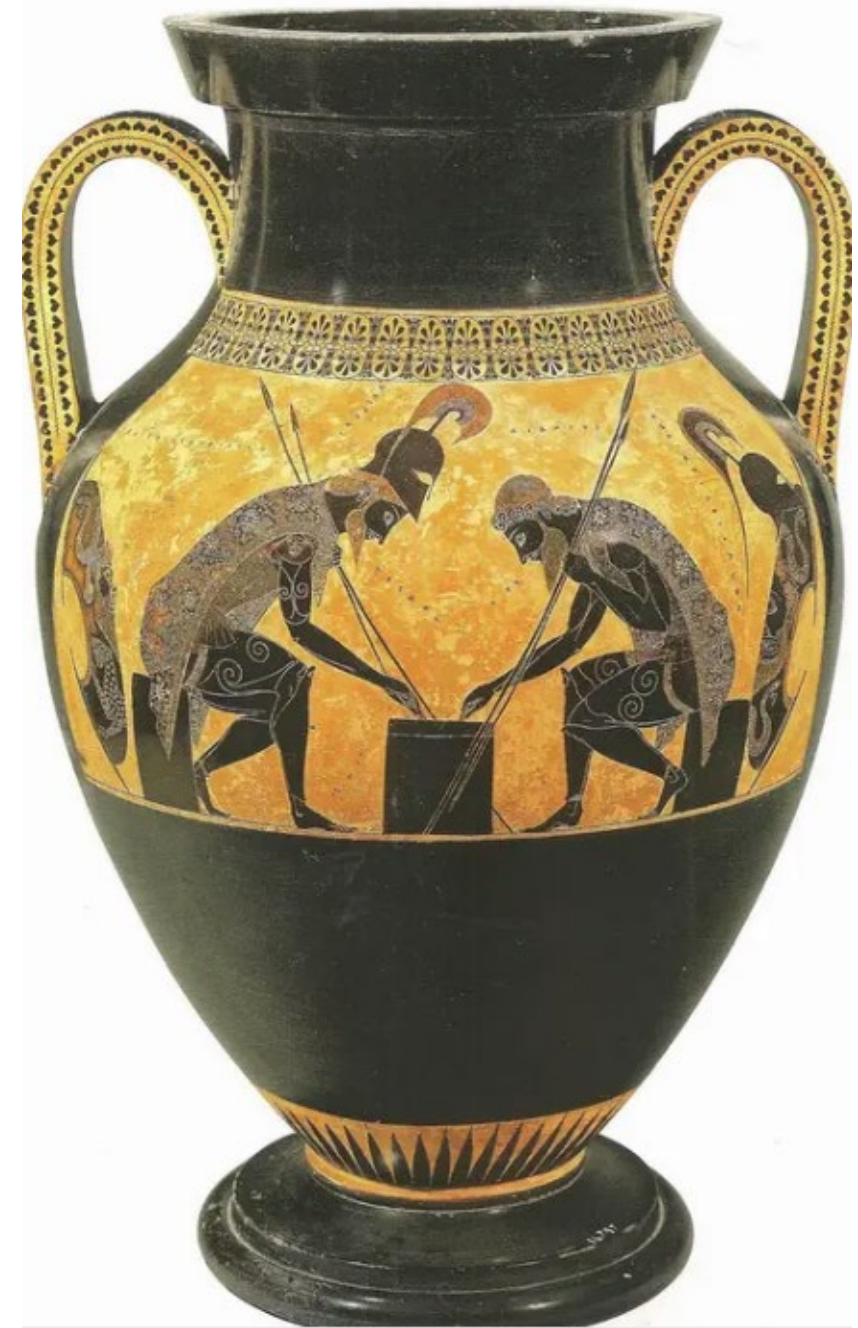
<https://www.pinterest.com/pin/261701428319112504/>

<http://autarkeia00.tumblr.com/post/78815173013/tomb-of-the-infernal-four-horses-chariot-etruscan>

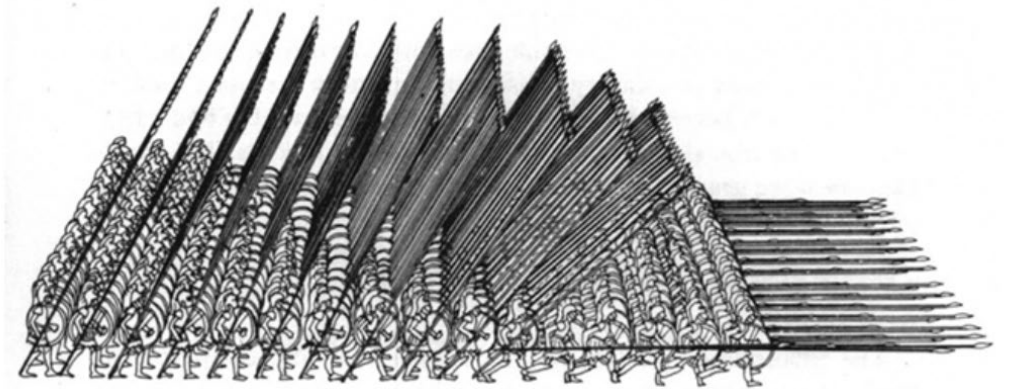
Svět a jeho budoucnost v antice

- Řecko – sestupný proces = sestupná tendence vývoje
- **Věk zlatý – stříbrný – bronzový** (věk héroů u Hésioda) – **věk železný**
- O budoucnosti hovořili málo – žili přítomností – sebe považovali za vrchol lidského vývoje
- Řekové převzali vítězstvím u Tróje a získáním zlatého rouna Kolchidy legitimitu nad svým kladným vývojem – **překonání minulosti**
- Římané převzali legitimitu dějin a vývoje Palladiem trojským (posvátná socha Pallas Athény přivezená Aeneem do Latia)
- Řekové na rozdíl od Etrusků a Egyptanů pěstovali kult člověka a bytí
- Výjimku představovali orfikové a pythagorejci, kteří ctili postupný vzestup duše přes řetěz reinkarnací
- Pro Řeky typické, že i přes zhoršování situace a světa – naděje zůstává zachována na dně „**Pandořiny skříňky**“

Peloponéská válka a krize řecké polis (431-338 př. n. l.)

- Expanzivní zahraniční politika Athén i jiných polis – odvetné akce
- Rivalita Athény, Sparta, Théby, Korint, Théby, Syrakúsy
- 30. let války peloponéská (431-409 př. n. l.) a jiné války např. s Kartáginci
- Spartská a Thébská hegemonie
- Pak Filip II. Makedonský začíná pomalu dobývat a ovládat Řecko (356-338 př. n. l.)
- Bitva u Chaironeie, korintský spolek a mír

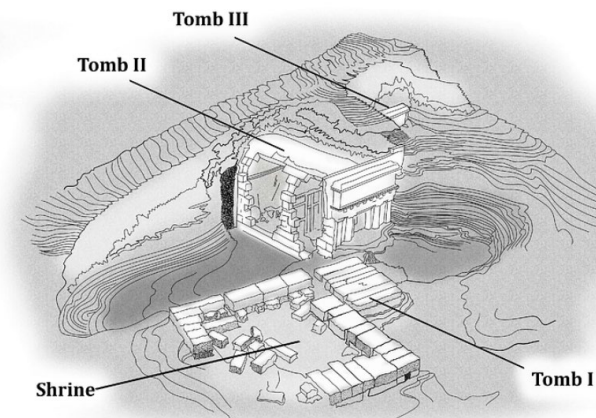
An illustration of the Macedonian phalanx. This one is formed of 256 men.

Alexandr Makedonský (338-323 př. n. l.)

- Makedonská nadvláda nad řeckými státy má podobu aliance přetrvává i po zavraždění Filipa
- **Alexandr III. Veliký** – ohromující dobyvatel
- Plánoval napadení perské říše a osvobození všech Řeků
- Alexandr dobyl celý tehdejší svět přes Persii až k břehům Indu a dnešního Afgánistánu
- Zakládá města nesoucí jeho jméno
- V podrobených říších prosazuje kulturní helénizaci
- Umírá v Babylonu v pouhých 33 letech
- Soupeření mezi jeho následníky (generály) – 40 let
- Monumentální hrobky makedonské královské rodiny ve **Vergině** (Au larnak Filipa II.)
- Hrob Alexandra nepotvrzen – zemřel při taženích

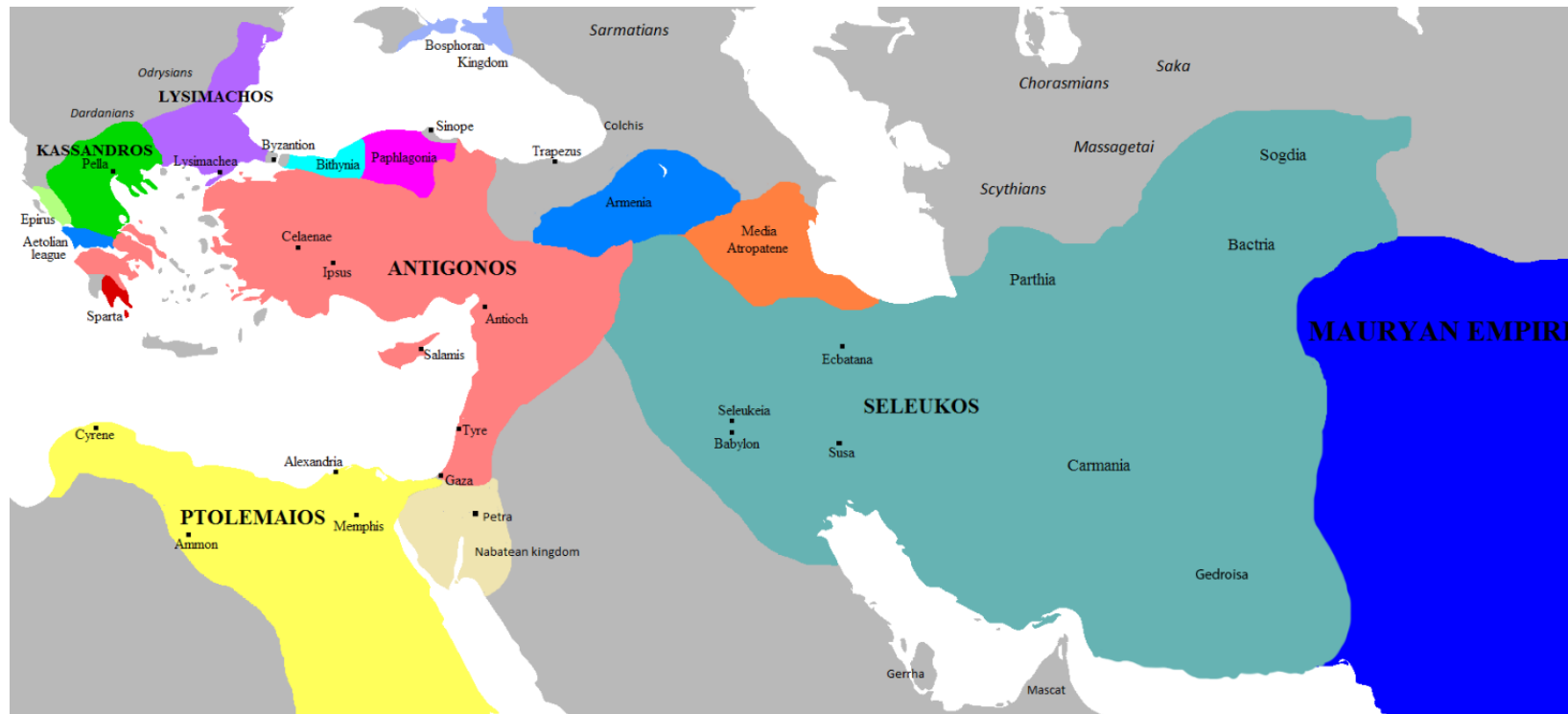

Zlatý larnak Filipa II. Makedonského

Helénistické období (323-146 př. n. l.)

- Generálové (diadochové) 40 let bojují o absolutní nadvládu
- Obrovská říše se rozpadá pod vládu diadochů (nové vládnoucí dynastie)
- později na helenizovaná království pergamská říše (Attalovci) a Galatie
- Řecko a Malá Asie (Antigonovci, Lysimachos, Kassandros), Ptolemaiovský Egypt, Seleukovci (Východ a Malá Asie)
- Boje s Římem končí dobytím Korintu r. 146 př. n. l.

Helénismus

- Začínají portréty vládců (Filipa II. a Alexandra Velikého)
- Rozvoj dekorativního reliéfu, který pak plynule přechází do umění římského
- Alegorický reliéf oslavující historické události
- Plně prostorové sochy, emoce, pathos, pohyb
- Složité kompozice, natočení krku a hlavy

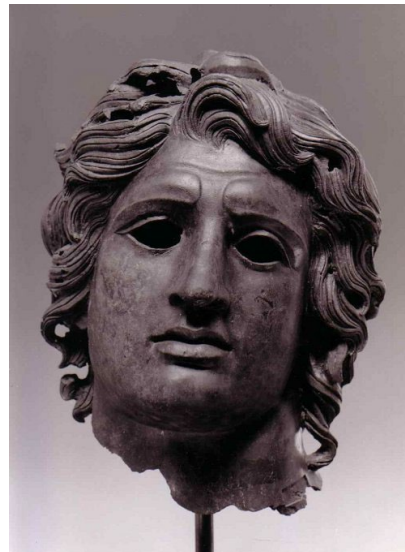

Pergamský oltář

Niké Samothrácká

Laokón

Alexandr Veliký

Starověké Řecko – přínos a význam

- politika (demokracie) – vojenství (falanga, taktika) a loďstvo
- filosofie, základy vědy a lékařství
- rozum – člověk, dokonce „vyfilosofování bohů z Olympu“
- největší generálové, politici a filosofové, umělci - individua, která změnila svět a zná je celý svět
- architektura, sochařství, mytologie a náboženství
- umění – kultura (literární a divadelní) – múzy (zpěv, tanec, komedie, tragédie, epické a lyrické básnictví (Homér), astronomie a dějepisectví – pozor výtvarné umění brali jako řemeslo, protože pracovali s hmotou!
- silně patriarchální společnost, postavení ženy jiné než v Egyptě a na Předním východě
- kolonizace Středomoří a silný vliv na jiné kultury
- hláskové alfabetské písmo převzato mnohými jazyky, řečtina se po staletí stala jazykem učenců a přežila dlouho po zániku řeckých civilizací (dědictví Byzanc a východní křesťanství)
- kultura starověkého Řecka nezaniká, ale byla transformována a zachována – jeden z pilířů evropské civilizace (sport, filosofie, umění, divadlo, politika aj.)

